

Kristian Novak

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za germanistiku

Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb

knovak2@ffzg.hr

Barbara Štebih Golub

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje

Odjel za povijest hrvatskoga jezika i povijesnu leksikografiju

Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb

bstebihgolub@gmail.com

PRIJEVODNE OBJASNIDBENICE U *DANICI ZAGREBEČKOJ*

U radu je prikazan fenomen umetanja ekvivalentnih izraza iz stranih jezika, ponajviše latinskoga i njemačkoga, u tekstove pisane kajkavskim književnim jezikom u kalendaru *Danica zagrebečka*. Urednik i autor većine tekstova u toj publikaciji bio je Ignac Kristijanović, a prijevodne objasnidbenice uglavnom su ubacivane u zagrade iza izraza na izvornom jeziku teksta. Njima se čitateljstvu namjeravalo osigurati razumijevanje slabije poznatih ili nepoznatih izraza. U uvodnom dijelu rada prikazani su rasprostranjenost, tematski fokus i čitateljstvo kalendara od kraja 17. stoljeća nadalje. Nakon toga dan je osvrt na prijevodne objasnidbenice kao tipičan fenomen u devetnaestostoljetnim hrvatskim tekstovima, isprva primijećen u tekstovima pripadnika ilirskoga pokreta. Oni su, s obzirom na činjenicu da su se služili jezikom koji je u njihovo vrijeme doživljavao silni leksički i rječotvorbeni napredak, trebali osigurati razumijevanje novoskovanih izraza koje bi upotrebljavali u svojim tekstovima, bilo u privatnoj, bilo u javnim domenama. Činjenica da su objasnidbenice česte i u tekstovima pisanima kajkavskim književnim jezikom, navodi nas na zaključak da fiksiranje razumijevanja značenja nije bilo ograničeno samo na ilirske leksičke inovacije, odnosno da je društvenojezična situacija dosegla stadij u kojem se o društveno relevantnim temama u pravilu raspravljalo na stranim jezicima. Ekscerpiranjem građe iz tekstova *Danice zagrebečke* u razdoblju od 1834. do 1849. godine pronađeno je 219 objasnidbenica, najviše latinskih i njemačkih,

a u manjoj mjeri i izraza na drugim jezicima. Analizirana je čestota njihova pojavljivanja tijekom vremena, odnos jezika referentna izraza i jezika objasnidbenice, zatim u kojoj se mjeri objasnidbenice pojavljuju kao integralni dio pisanoga teksta (kojima se u zagradama dodaju termini na kajkavskom), a u kojoj mjeri kao u zagradama pisani dodaci kajkavskim terminima u tijelu teksta. Nadalje, analizirane su domene leksika u kojima najčešće dolazi do uporabe objasnidbenica, stupanj morfosintaktičke adaptiranosti (tj. prati li morfosintaktički oblik objasnidbenice oblik termina na koji se odnosi) te stupanj morfosintaktičke podudarnosti (tj. pripada li ekvivalent istoj vrsti riječi kao referentni izraz ili se primjerice sintagmom objašnjava pojedinačna riječ u tijelu teksta).

1. Uvod

Prvi se kajkavski kalendari javljaju već krajem 17. st.,¹ no svoj puni procvat kajkavska kalendarska proza doživljava u prvoj polovici 19. st. U tom se razdoblju u dvama kulturnim središtima sjeverozapadne Hrvatske, Zagrebu i Varaždinu, izdaje nekoliko kalendara koji se razlikuju opsegom i kvalitetom priloga. Primjerice, popularni godišnjaci manjeg opsega² bili su zagrebački *Novi kalendar*, koji u Zagrebu počinje izlaziti 1769. godine, a 1812. mijenja ime u *Horvatski kalendar*, te njegov imenjaka i konkurent, varaždinski *Horvatski kalendar*.³ Urednici kajkavskih kalendara bile su mnoge značajne ličnosti kajkavske Hrvatske: zagrebački je *Horvatski kalendar* od 1801. do 1812. godine uređivao pater Gregur Kapucin (Juraj Malevac), a od 1813. do 1818. Tomaš Mikloušić,⁴ dok je istoimeni varaždinski kalendar od 1832. do 1842. godine uređivao Jakob Lovrenčić. Značajni kajkavski kalendari bili su i *Novi i stari kalendar horvatski* Antuna Nagya (sačuvan u izdanjima iz 1813. i 1818. godine) te kalendar Antuna Rožića *Horvatski stoletni kalendar* iz 1818. godine.

¹ Najstariji sačuvani kajkavski kalendar *Novi kalendarium* potječe još iz 1653. godine. Točno mjesto njegova izdavanja ne zna se, ali se pretpostavlja da je to bio Graz. Slijede kalendari Pavla Rittera Vitezovića (1652.1713.): *Mesečnik hervatski* (1691.), *Zoroast hervatski* (1698.) i 1705. godišnjak naslovljen *Misečnik hervacki*.

² Dvadesetak stranica.

³ Detaljnije v. Dukat 1923:79–81, Štebih Golub 2015:112.

⁴ Dukat (1925) smatra je je Mikloušić bio i urednikom godišnjaka zagrebačkoga *Horvatskoga kalendara* za 1831. i 1832. godinu kao i da je surađivao i u varaždinskom *Horvatskom kalendaru* od 1825. do 1828. godine, a moguće i u njegovim godišnjacima iz 1829. i 1830. jer su pisani sličnim stilom i sadržajno se preklapaju.

Osim godišnjaka izdavali su se i stoljetnjaci, pa u tome kontekstu valja spomenuti Mikloušičev *Stoletni kalendar iliti dnevnik stoletni horvatski do leta 1901 kažući* (Zagreb, 1819.).⁵

Valja spomenuti da su se u Hrvatskoj tijekom 18. i 19. st. tiskali i kalendari na latinskom, njemačkom i talijanskom jeziku. Ti kalendari na stranim jezicima nisu bili namijenjeni običnom puku, nego su ciljali na nešto obrazovaniji dio građanstva (osobito latinski kalendari). Strukturom se nisu bitno razlikovali od hrvatskih kalendara. Donosili su i stanovitu količinu tada popularne astrologije, proricanja i praznovjerja, ali su zato znanstveni prilozi u njima bili serioznije napisani i težili su nešto višoj razini.⁶

Iz rečenoga je razvidno da su kalendari u sjeverozapadnoj, kajkavskoj Hrvatskoj izdavani češće no u drugim dijelovima zemlje.⁷ Popularnost toga tipa pučkog štiva, u kojem nalazimo brojne savjete koji se tiču poljoprivrede, uzgoja i liječenja stoke, održavanja higijene u domu, liječenja ukućana, proizvodnje odjeće, obuće i sirovina namijenjenih obrtu, ukazuje na tadašnje gospodarske i društvene prilike i jasno ilustrira profil tadašnje čitateljske publike. Isto tako pokazuje zainteresiranost kajkavskih društvenih i kulturnih djelatnika za politička i ekonomska zbivanja u svojoj zemlji, pa i izvan nje, kao i njihovo nastojanje oko izdizanja širokih slojeva sjeverozapadne Hrvatske iz neznanja i zaostalosti.⁸

Najdugovječniji, najopsežniji i najkvalitetniji kajkavski kalendar *Danicu zagrebečku* (1834.–1850.)⁹ izdavao je Ignac Kristijanović (1796.–1884.), vjerski pisac, pučki prosvjetitelj i posljednji borac za kajkavski književni jezik i grafiju. Šojat (1962:73) upravo Kristijanovićev rad na *Danici* smatra najvažnijim dijelom njegova djelovanja.

⁵ Kalendar je još dva puta pretisnut nakon njegove smrti. Drugo izdanje *Stoletni horvatski kalendar ili Dnevnik Stoletni od leta 1840 do leta 1940 kažući* priredio je Ignac Kristijanović, a treće izdanje naslovljeno *Stoletni horvatski kalendar ili Dnevnik Stoletni od leta 1851 do 1950 kažući. Prvobitno izdao Tomaš Mikloušić, negdašnji župnik Stenjevački* izdao je Ivan Stifter. V. i Štebih Golub 2015:125–127.

⁶ Prema Borić 2011:330–331, bilješka 5.

⁷ Borić (2011:342) ih čak naziva »najutjecajnijim pučkim štivom kontinentalne Hrvatske u 18. i 19. stoljeću«.

⁸ Upravo se stoga kajkavske pisce u literaturi nerijetko spominje kao one koji su svojim prosvjetiteljskim radom utrli put ilirskome pokretu. V. Fancev 1933:VI–VII, XXVII; Šojat 1962:73, Zečević 1996:331.

Detaljnije o prosvjetiteljskom djelovanju kajkavskih pisaca v. Šojat 1977:13.

⁹ Borić (2011:331) spominje da se *Danicu zagrebečku* ponegdje u literaturi kategoriziralo kao almanah. Iako *Danica* ima elemenata i kalendara i almanaha Borić ju je sklonija nazivati kalendarom zbog vrste i tematike priloga te ciljne publike (širi puk na selu i u gradu) i jednostavnoga stila.

Već sama *Daničina* dugovječnost ukazuje na njezinu popularnost i postojanje brojnog i vjernog čitateljstva. To potvrđuju i sjećanja poput onoga Jagićeva: »Pamtim još kako je svake godine oko Božića moj deda meni uručio cvanciku da mu donesem *Danicu Zagrebečku*, koju je u Zagrebu izdavao poslednji kajkavski pisac Ignac Kristijanović. Taj vredni čovek, kojega sam poznao kao profesor, bio je tada kanonik (...) taj, dakle, Kristianović bio je rodом Nemaц, Bečlija, pisao se neko vreme još kao izdavač Krisztian, te se isto kasnije pohrvatio u Kristianovića. Njegova je *Danica Zagrebečka* bila vrlo popularno izdanje, pa ju je jako osobito rado čitao i moj deda.« (Jagić 1930:I, 4–5) ili Tkalčičeva: »Da je ovaj kolendar doista u narodu obljubljen i vrlo rado čitan bio, da me i moja najmladja lieta nebi toga sjećala, to dobro znadem kao bivši odbornik sv. Jeronimskoga društva, da se naročito sadanjemu društvenomu kalendaru radi toga dalo ime 'Danica', da se priljubi puku poradi Kristijanovićeve 'Danice'.« (Tkalčić 1884:2).

S obzirom na sadržaj i kakvoću priloga može se zaključiti da su Kristijanovićevu ciljanu čitateljsku publiku činili priprostiji slojevi, seljaci i manji krug građana, koji si nisu mogli priuštiti druge knjige ili ih ove nisu ni zanimale.¹⁰ Na stotinjak stranica, koliko je obasezalo pojedino godište *Danice*, Kristijanović je donosio praktične tekstove o poljoprivrednim poslovima i vođenju seoskoga gospodarstva, priloge iz humane i veterinarske medicine, recepte vezane uz pučku medicinu i ljekarništvo, popise crkvenih i državnih dostojanstvenika, kraće poučne priče, basne, žitke svetaca, šaljive i zabavne priloge, datume i mjesta održavanja sajмова, što su tipični tekstovi koji se u europskoj kalendarskoj prozi javljaju još od 16. st.¹¹

Kako prilozi u *Danici*, osim rijetkih izuzetaka,¹² nisu potpisani, danas je iznimno teško sa sigurnošću utvrditi tko su bili njihovi autori, ali se, kao što ističe Šojat (1962:74) može pretpostaviti da su Kristijanovićeви suradnici uglavnom bili župnici po selima sjeverne Hrvatske.¹³

Sam se Kristijanović u izboru priloga uvelike oslanjao na književnokajkavsku, ne samo kalendarsku, tradiciju. Šojat (1962:76) dokazuje da je pripremajući se za izdavanje *Danice* temeljito proučio stariju kajkavsku literaturu i preuzimao iz nje (Jambrešičev rječnik, Vitezovićev *Priručnik*, Hab-

¹⁰ O tome v. i. Šojat 1973:75.

¹¹ V. Borić 2011:331.

¹² U rijetkim je slučajevima navedeno početno slovo imena ili prezimena autora ili, iznimno rijetko, čitavo ime i prezime.

¹³ Šojat (1977:35–36) o Kristijanovićevim pristašama pretpostavlja sljedeće: »Osim svećenika po seoskim župama i njihovih vjernika, koji su bili njegovi najdosljedniji privrženici, uz njega je, čini se, pristajao i zaštićivao ga visoki zagrebački kler, ili bar jedan njegov dio.«

delićev *Provi oca našega Adama greh*, Jurjevićevi *Listi heroov*, kajkavske rukopisne pjesmarice).

Naslijedivši poslije Mikloušićeve smrti njegovu ostavštinu, crpio je i iz nje, ali i iz već objavljenih tekstova tog autora, osobito iz njegova stoljetnjaka.¹⁴

Osim toga služio se i odgovarajućom stranom literaturom. Primjerice, Borić (2011:226) je dokazala da je tekst *Ručni kompas i sunčena vura* objavljen u *Danici* iz 1834. preuzet iz astronomsko-astrološkog rukopisa nastalog 1787. *Cisio aliti planeta Kniga* altarista iz Varaždina Josipa Kosednara.

Prevodio je i objavljivao i priloge iz praškog časopisa *Panorama des Universums*, karlovačkoga *Karlstädter Schreib- und Wirtschafts-Kalender*, dok pojedine šale tiskane u *Danici* potječu iz njemačkog niza *Bibliothek der Unterhaltung und des Wissens*.¹⁵

Iako sadržaji objavljeni u *Danici zagrebečkoj* znatnim dijelom nisu izvorni, to ne umanjuje vrijednost kalendara. Mudrim izborom tekstova koje je ocijenio zanimljivima i vrijednima za domaću publiku te njihovim kvalitetnim prevođenjem, prilagođavanjem hrvatskoj publici i kompiliranjem, Kristijanović je stvorio kalendar dragocjen i koristan u kontekstu svojega vremena.

2. Objasnidbenice u kontekstu višejezične situacije u sjeverozapadnoj Hrvatskoj u 19. stoljeću

Društvenojezična situacija u sjeverozapadnoj Hrvatskoj tijekom većine 19. stoljeća bila je obilježena konkurencijom kajkavskih organskih idioma, kajkavskoga književnog jezika, nadregionalnoga protostandardnog štokavskoga idioma te njemačkog, mađarskog i latinskog jezika. U prvoj polovici stoljeća dominacija njemačkog jezika među srednjim i višim društvenim slojevima, ali i u kulturnom i gospodarskom životu urbanih središta, dosegla je svoj vrhunac. Visoko obrazovanje provodilo se na austrijskim sveučilištima, lokalna njemačka glasila poput *Lune, Croatie, Agramer politische Zeitung*a izlazila su u kudikamo većim nakladama od primjerice ilirskih *Novina*, kazališna i književna ponuda na njemačkom jeziku nadmašivala je onu na narodnim idiomima i kvalitetom i kvantitetom. Može se ustvrditi da je, osobito u prvoj polovici 19. stoljeća, prosječan stanovnik nekog od gradova u sjeverozapadnoj Hrvatskoj znanje o svijetu stjecao primarno na njemačkom jeziku. Stoga su se urednici i autori glasila na hrvatskim idiomima, bilo na kajkavskom književnom jeziku, bilo na ilirskoj

¹⁴ Detaljnije v. Borić 2011:339.

¹⁵ Prema Borić 2011:339–341.

štokavštini, često nalazili pred izazovom kako tekstove s mnogim neologizmima odnosno oživljenicama, potrebnima da bi se imenovali suvremeni politički, društveni, kulturni i znanstveni koncepti, učiniti što prohodnijima i razumljivijima suvremenom čitatelju.

Iako je fenomen zasigurno i prije bio primijećen, Novak (2012) prvi ističe važnost prijevodnih ekvivalenata u tekstovima iliraca, kako privatne, tako i javne domene.¹⁶ Ovdje prenosimo primjere koje i on izdvađa jer predstavljaju izraziti argument koji dokazuje funkciju objasnidbenica¹⁷ na njemačkom, latinskom i drugim jezicima u tekstovima pripadnika ilirskog pokreta. Ivan Trnski u pismu Dragojli Jarnević datiranom 26. 10. 1839. (1839/1901) napisao je ovo:

Najprě, tako rekući, tužiš sama sebe, plemenita dušo, da zaludu hvataš i tražiš reči, kojimi bi ono izrazila (ausdrücken würdest), što tako silno dubinu tvoga serca puni (füllt), i u vis těra krila od Tvoje plemenite duše! A što je tome uzrok? Jerbo je nesrětno nĕmĕarenje učinilo, da smo skoro svi i nĕmaĕki mislili - da i sad mnogi nĕmaĕki misle, a tudjinski misleći, kako ćemo naški misli ote pobilĕžiti (aufzeichnen)? (...) I ja sam prije latinštini i nĕmĕarenju služio, njima sam robova (ihr Sklave war ich), nu verige padaše na žertveniku od domoljublja i - nije mi teško bit Ilirom. (...). Kad dakle, dušo, takve sposobnosti (Eigenschaften) posĕduješ (besitzest), pitaj se sama, šta si dužna učinit' Ili francezki jezik veću vrĕdnost za Te imade?

Iako ovaj primjer zorno prikazuje tipično obilježje diskursa iliraca pri opisivanju društvenojezične situacije, naime izuzetno negativan stav spram uporabe stranih jezika te opisivanje stranih jezika kao opasnosti za "ilirski" identitet i narodni jezik, u isto je vrijeme snažan dokaz kako ni sami ilirci nisu mogli bez omraženih stranih jezika. Trnski nakon određenih hrvatskih riječi ili sintagmi ubacuje njemački prijevodni ekvivalent u zagradi (*ausdrücken würdest; füllt, aufzeichnen* itd.), čime osigurava da recipijentica dobro razumije izraze za koje je procijenio da bi joj mogli biti nepoznati. Da nije riječ samo o spekulaciji, potvrđuje dnevnički unos Dragoj-

¹⁶ Prijevodne objasnidbenice kao kontaktološki fenomen proučavanje kojeg je proizašlo iz jezičnobiografske metode Novak je predstavio i u izlaganju na konferenciji *Hrvatska jezična biografistika*, održanoj na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 2019. godine. U trenutku pisanja rada, zbornik s konferencije još nije objavljen, pa se ovdje referiramo na izlaganje sa skupa.

¹⁷ Termin je inače uvela Šćukanec (2011:238), za pojavu kada se u tekstu uz gradišćanskohrvatsku riječ u zagradi pojavljuje njemački ekvivalent. Šćukanec ističe da »njemački pojam nalazimo uz one gradišćanskohrvatske riječi koje su manje ustaljene, odnosno koje su manje poznate od njihove njemačke inačice« te da nije riječ o »posuđivanju ni prilagođavanju, već o njemačkome prijevodu gradišćanskohrvatskog pojma« (isto:239).

le Jarnević datiran 1. studenog 1839. godine, u kojem se referira upravo na pismo Ivana Trnskog (Jarnević 2000:135):

Jutros dobih teda negda pismo od Ivana. Piše mnogo, a koje šta, što mi dira u srdce, a to je, što me javnom mnienju izložio pjesmami, što ih napisah za njega da on sudi a ne da u novine daje. On i onako mienja mnoge rieči, što ih ja neznah napisati prikladno duhu jezika, pa je njegova zasluga tuj nemanja od moje. (...) Gde što mi odgovarja na moja pitanja i saobćuje kako me na mojem domu liepo i milo primiše. Ali on piše hrvatski i gde što nerazumiem smisao, on pomaže niemačkom rieči tumačiti i tako mi je njegovo pismo i zadaća hrvatskoga jezika.

Sintagma »Ali on piše hrvatski i gde što nerazumiem smisao, on pomaže niemačkom riječi tumačiti (...)« ne zahtijeva dodatno pojašnjenje. Čak i nasumični pogled na devetnaestostoljetne tekstove pokazao bi, smatramo, da se fenomen prijevodnih objasnidbenica proteže kako kroz različite domene komunikacije, od privatne korespondencije do novinskih članaka, tako i diljem konkurentnih jezičnih ideologija. Osim kod pripadnika ilirskoga pokreta, zagovornika nadregionalnoga štokavskog književnoga jezika, pronalazimo ih naime i kod njihova oponenta, Ignaca Kristijanovića.

Smatramo da istraživanje ekvivalentnih objasnidbenica u kalendaru koji je Ignac Kristijanović uređivao, a po svojoj prilici za njega i pisao većinu sadržaja, može dati vrijedan uvid u neke aspekte društvenojezične situacije u vrijeme izlaženja njegova kajkavskoga kalendara, kako glede utjecaja pojedinih stranih jezika na jezičnu praksu čitatelja kalendara, tako i glede procesa implementacije domaćih izraza u područjima kojima su se bavili tekstovi u toj publikaciji. Naposljetku, steći ćemo dodatan uvid u uredničke i autorske jezične odluke Ignaca Kristijanovića te u parametre po kojima je procjenjivao jezičnu kompetenciju svojih čitatelja.

3. Metodologija i korpus istraživanja

Građa za analizu ekscerpirana je iz 16 izdanja *Danice zagrebečke*, od 1834. do 1849. godine. Malobrojna prijašnja istraživanja objasnidbenica u hrvatskome jeziku (osim već navedenih Šćukanec (2011), i Novak (2019), autorima nije poznato nijedno daljnje) dala su uvid da se objasnidbenice najčešće pojavljuju kao navodi u zagradama, a rjeđe u podrubnim bilješkama ili u "tijelu teksta", dakle kao dio sintaktičke konstrukcije rečenice. Inicijalnim uvidom potvrđeno je da je i u korpusu ovoga istraživanja zagrada najčešći tip demarkacije objasnidbenica, što je uvelike pridonijelo brzini ekscerpiranja građe. Pronađeno je ukupno 219 objasnidbenica, koje su analizirane prema šest kriterija:

1. **Jezik.** Na ovoj se razini analize bilježi kojem idiomu objasnidbenice pripadaju (latinskom, njemačkom, oboma, kojem trećem).
2. **Opseg.** Ova razina analize bilježi u kojoj su mjeri objasnidbenice i njihovi referentni izrazi pojedinačne riječi, a u kojoj mjeri višerječni izrazi. Najčešći je tip objasnidbenice kada se pojedinačnom riječju na drugom idiomu objašnjava pojedinačna referentna riječ u tijelu teksta, i analiza se mogla ograničiti isključivo na takav tip. No, odlučeno je da ekscerpcija i analiza obuhvati i višerječne izraze, jer je već preliminarnim istraživanjem utvrđeno da se u brojnim slučajevima višerječnim izrazima kao objasnidbenicama objašnjava pojedinačna referentna riječ, ili obrnuto, pojedinačnom se riječju kao objasnidbenicom objašnjava višerječni izraz (npr. vušliva mast (*Laussalbe*)). To znači da bi ograničavanje analize na model pojedinačne riječi objasnidbenice za pojedinačnu referentnu riječ isključilo brojne slučajeve s identičnom funkcijom.
3. **Morfosintaktička podudarnost.** Na ovoj se razini analize određuje pripada li ekvivalent istoj vrsti riječi kao referentni izraz, odnosno, ako je riječ o višerječnim izrazima, je li riječ o podudarnim kombinacijama vrsta riječi (npr. kada je kombinacija pridjeva i imenice kao referentni izraz objašnjena istom takvom kombinacijom na kojem drugom idiomu).
4. **Morfosintaktička usklađenost.** Na ovoj se razini analize prati u kojoj se mjeri objasnidbenice pojavljuju kao kanonski oblici, a u kojoj kao oblici koji »preslikavaju« morfosintaktičke kategorije riječi ili fraze na koju se referiraju (npr. padež, broj), kao što je slučaj s preslikavanjem kategorije genitiva u sljedećem primjeru:
Popis stroškov nekojega peruša (*Fiscala*) (Danica 1836:67)
5. **Tematska područja.** Budući da su tekstovi objavljeni u *Danici zagrebečkoj* pripadali različitim žanrovima, namjenama i domenama ljudskoga djelovanja, ova razina analize obuhvaća praćenje tematskih područja u koje spadaju same objasnidbenice, poput onomastičke građe, stručnog nazivlja iz agronomije, medicine ili meteorologije, mjernih jedinica i sl.
6. **Pojavnost tijekom vremena.** Na ovoj se razini analize prati pada li broj objasnidbenica tijekom godina, ostaje li konstantan, raste li ili se jasna tendencija ne može ustanoviti. Polazimo od pretpostavke da broj objasnidbenica u navedenoj publikaciji vremenom opada. Hipotezu temeljimo na činjenici da jednom implementirana i prihvaćena riječ ne treba više prijevodnu objasnidbenu da bi se osiguralo shvaćanje nje-

zina značenja kod publike, kao i na uvidu da je u 40-im godinama 19. st. negativni sentiment glede uporabe stranih jezika u ma kojem svojstvu doživio jedan od svojih vrhunaca.

Ovo istraživanje nije se detaljno i precizno bavilo analizom leksičkih slojeva referentnih izraza. Polazimo od pretpostavke da je funkcija prijevodnih objasnidbenica bila osigurati da čitateljstvo razumije manje poznat izraz u tijelu teksta, pa je velika vjerojatnost da su referentni izrazi bili ili novotvorenice, ili oživljenice, ili izrazi koji jesu u uporabi, ali možda ograničeno ili ne na cijelom percipiranom geografskom području recepcije. Ta razina analize svakako predstavlja deziderat za zasebno obuhvatno istraživanje koje bi detaljno konzultiralo staru leksikografsku građu te ispitalo prihvaćenost leksičkih jedinica i implementaciju novotvorenica. Preliminarne opservacije, podložne reviziji i rekontekstualizaciji, predstavljene su u potpoglavlju 4. 5.

4. Analiza

U korpusu je pronađeno 219 slučajeva prijevodnih objasnidbenica, a pogleda li se njihov broj u odnosu na godinu izdanja, primjetan je jasan silazan trend uporabe objasnidbenica:

Godina izdanja	Broj prijevodnih objasnidbenica
1834.	26
1835.	29
1836.	17
1837.	16
1838.	25
1839.	18
1840.	13
1841.	15
1842.	23
1843.	10
1844.	9
1845.	1
1846.	1
1847.	6
1848.	0
1849.	8
UKUPNO:	219

U prvih devet godišta broj prijevodnih objasnidbenica fluktuirala između 13 i 29 (prosječno 20,2 po izdanju), dok u posljednjih šest godišta broj prijevodnih ekvivalenata ne prelazi 9 (prosječno 4,16 po izdanju).

Od ukupno 219 pronađenih primjera objasnidbenica u tekstu, samo u 16 slučajeva referentni izraz, onaj koji je u tijelu teksta i onaj koji objašnjava objasnidbenica, nije kajkavski. Latinskih je izraza 11, dva su referentna izraza latinizmi, jedan je engleski izraz, jedan germanizam, jedan španjolski izraz. U svim je ostalim slučajevima riječ o kajkavskim izrazima.

U većini su primjera objasnidbenice smještene u zagrade, a ostalih je slučajeva (u kojima se objasnidbenice u pravilu označavaju veznikom »ali«, ili uvodnim sintagmama poput »to je«, »kaj se po horvatski... ..reči more« ili sl.) ukupno 12.

4.1. Jezici objasnidbenica

4.1.1. Latinski

U istraženu korpusu najzastupljenije su objasnidbenice iz latinskog jezika (Primjer 1), odnosno kajkavski latinizmi (Primjer 2).¹⁸

Primjer 1

Tomaš Moruš glasovit vu navuku i pobožnosti, najveći pisnik (Cancellarius) anglijski pod ladanjem Henrika VIII. bil je osebujne kreposti i čistoga dušnoga spoznanja (...) (Danica 1836:63)

Primjer 2

Popis stroškov nekojega peruša (Fiscala) (Danica 1836:67)

Takvih je slučajeva čak 110, od čega je 19 kajkavskih latinizama. Pridodamo li tome i 19 slučajeva u kojima se uz latinsku objasnidbenu pojavljuje i objasnidbenica iz kojega drugog jezika (Primjer 3), dobivamo ukupno 129 slučajeva u kojima se latinski pojavljuje kao jezik objasnidbenica.

Primjer 3

Dene se k tegu, siru itd. nekuliko betev divje metice (menta hirsuta, wilde Münze) z listjem skupa ar ova duha je njim jako nepovoljna i beže pred njum. (Danica 1840:73)

¹⁸ Iako posuđenice nedvojbeno "pripadaju" jeziku primatelju, pa tako pronađeni kajkavski latinizmi i germanizmi pripadaju leksiku tadašnjeg kajkavskog jezika, u ovom smo se radu fenomen odlučili promatrati iz perspektive funkcije objasnidbenica. Objasnidbenice su trebale pojasniti domaću riječ, a najistaknutije njihovo obilježje je da se elementom stranoga podrijetla objašnjava domaći leksički element. Stoga smo smatrali opravdanim latinizme i neprilagođene izraze iz latinskog jezika promatrati kroz prizmu njihove provenijencije, isto kao i germanizme i izraze iz njemačkog jezika. Pritom, naravno, diferenciramo između posuđenica i nepreuzetih i neprilagođenih stranih izraza.

Među slučajevima kada je latinski i jedini jezik objasnidbenica, u 76 slučajeva kajkavski je izraz u tijelu teksta, a latinska objasnidbenica u zagradama iza referentnog izraza. U 16 je slučajeva u zagradi latinizam, a u 7 slučajeva referentni je izraz u tijelu teksta latinski, a nakon toga, uveden zarezom i veznikom »iliti«, kajkavski izraz. Kajkavski tako fungira kao jezik objasnidbenice latinskom referentnom izrazu u tijelu teksta. Svih 7 slučajeva nalazimo u izdanju iz 1841. godine (Primjer 4).

Primjer 4

Retina, iliti mrena na oku, naredi se onem zakonskem koji se nikak videti ne moreju. (Danica 1841:8)

Pronađen je po jedan slučaj sljedećih tipova pojavljivanja latinskih objasnidbenica (odnosno objasnidbenica latinskoga podrijetla) u korpusu:

a) dva kajkavska sinonima odvojena veznikom »ili«, nakon kojih slijedi latinska objasnidbenica u zagradi;

Primjer 5

Zbog toga se je vre od negda celo naličje zemeljsko razdeljivalo na pet tak zvaneh trakov ili pasov nebeskeh (Zona) koji pasi nebeski imenuju se od nekojeh drugem imenom: zemeljski potezaji. (Danica 1839:13)

b) kajkavski izraz u tijelu teksta, a u zagradi kao objasnidbenica hrvatska glagolska izvedenica s latinskom osnovom;

Primjer 6

Koj svoje zemlje dobro zamititi (izarendirati) hoče, naj je z lehka ili za malu cenu zamičuje. (Danica 1839:33)

c) latinizam u tijelu teksta, a hrvatska objasnidbenica u zagradi;

Primjer 7

Mešter pak i purgar, a jošče bolje gospon i časnik koj iz pera žive, ima celu biblioteku (knižnicu) iliti po jednoga, ali više ormarov sameh knjig... (Danica 1839:77)

d) latinski izraz u tijelu teksta, a kajkavski kao objasnidbenica u zagradi;

Primjer 8

Scylla (cvet pesjega luka) ak' je vodene spodobе i kesno povehne, pšenice obilno bude. (Danica 1834:9)

e) i latinski i hrvatski izraz u tijelu teksta, spojeni frazom »to je«;

Primjer 9

A kad gdo komu reče: Redde, quod debes, to je plati kaj si dužen (...) (Danica 1841:8)

d) kajkavski izraz u tijelu teksta, a u zagradi latinska objasnidbenica i sinonimni latinizam;

Primjer 10

Od lastovitostih i razlučenja četireh naravskih lagodih (complexiuh, ili temperamentumih) (Danica 1834:14)

e) kajkavski izraz u tijelu teksta, a u zagradi kajkavska/hrvatska bliskoznačnica i latinska objasnidbenica, posebno markirana pridjevom »dijački«;

Primjer 11

Ako je okol sunca bela okrugloča (čaj, dijački Halo) oblaka, čisto vreme, ak' je črleno meglena, dežd i povodnju poveda. (Danica 1834:6)

f) i kajkavski i latinski izraz u tijelu teksta, odvojeni veznikom »ili«;

Primjer 12

Koji budeju imali zločestu vest ili Conscientiu, oni budu koliki podvrženi. (Danica 1841:8)

g) najprije kajkavski latinizam, nakon kojeg slijedi kajkavski izraz, razdvojeni zarezom i veznikom »ili«.

Primjer 13

(...) onda takvoga terjanoga na jenkrat hudi kašel, ako mu se pak još k tomu z eksekucijum, iliti oglobum, zagrozi (...) (Danica 1841:8)

Jasno pretežu slučajevi kada je latinska objasnidbenica zasebno ili u kombinaciji s objasnidbenicom iz kojeg drugog jezika u zagradi. Takvih je slučajeva 115.

Isto tako, pretežu slučajevi kada je hrvatski izraz prvi, no u nekoliko slučajeva prvi su izrazi iz latinskog jezika (11), odnosno latinizmi (2) iza koji slijede izrazi na hrvatskom ili kojem drugom jeziku (usp. Primjeri 8 i 13). Iako bi se u tom slučaju moglo govoriti i o hrvatskim i inim objasnidbenicama za referentne latinizme odnosno izraze iz latinskog jezika, pošli smo od činjenice da su tekstovi pisani kajkavskim hrvatskim, pa se primarno objašnjavaju kajkavski izrazi, bez obzira na redoslijed elemenata u formuli REFERENTNI IZRAZ + OBJASNIDBENICA.

4.1.2. Njemački

Drugi je najzastupljeniji jezik objasnidbenica njemački. Od ukupno 219, u 72 slučajeva jezik objasnidbenice je njemački (Primjer 14), ili je objasnidbenica kajkavski germanizam (takvih je slučajeva 16), kao u Primjeru 15.

Primjer 14

Mali bezg (Zwergholunder) ima smrduči duhu bolje kak navadni i zat posel je bolši. (Danica 1834:54)

Primjer 15

Vreme buduće meseca kak je moči iz boje (farbe) njegove poznati (Danica 1835:1)

Pridodamo li tome 21 slučaj u kojima se osim njemačke objasnidbenice pojavljuje i dodatna objasnidbenica na kojem drugom jeziku, u pravilu latinskom (Primjer 16), dobivamo brojku od 93 slučaja u kojima je njemački jedan od uključenih jezika.

Primjer 16

Volovskoga jezka (Buglossum, Ochenzunge) pij i veži ali z friškem ali na octu parjenem. (Danica 1836:10)

Najveći broj njemačkih objasnidbenica, njih 53, pojavljuje se u zagradama iza kajkavskog izraza u tijelu teksta, a u istoj formalnoj varijanti nalazimo i 15 germanizama. Osim toga, detektiran je po jedan slučaj sljedećih tipova formalnog oblikovanja objasnidbenice:

a) kajkavski izraz u tijelu teksta, nakon kojeg slijedi zagrada s dvjema njemačkim objasnidbenicama, odvojenima zarezom;

Primjer 17

Takaj duhana opkuhati i z njim polevati ali z prahom duhanskem posipavati je jednakoga opravka. Poleva se pako z škropilnicum (Brause, Spritzkanne). (Danica 1843:75)

b) kajkavski izraz u tijelu teksta, nakon kojeg slijedi zagrada s dvjema njemačkim objasnidbenicama, odvojenima veznikom »ili«;

Primjer 18

Vozna marha prigleda se pleg navade. Ostala marha krmi se zmir z lo-pušnjem, repnum cimum, z vsakojačkem korenjem, takaj z onem od đurđic rož (Georgine ili Dahlien), medtemtoga z suhum krmum pomešanem. (Danica 1847:144)

c) dva kajkavska bliskoznačna izraza u tijelu teksta, odvojena veznikom »ili«, kojima slijedi zagrada s njemačkom objasnidbenicom;

Primjer 19

Žitkost ili tekoča (Flüssigkeit) za skončanje gusenice, mravcev i ostalih kukceva (Danica 1839:40)

d) u jednom je slučaju u tijelu teksta germanizam, nakon kojeg slijedi zagrada s kajkavskom objasnidbenicom;

Primjer 20

Način slive sušiti za konfekt (zakusek) (Danica 1840:70)

Od slučajeva kada se uz njemačku objasnidbenicu pojavljuje još jedna na kojem drugom jeziku, najčešći je slučaj (9) da nakon kajkavskoga refe-

rentnog izraza u tijelu teksta dolazi zagrada s najprije latinskom, a nakon toga njemačkom objasnidbenicom, odvojenima zarezom.

Primjer 21

Ovde anda hoću spomenuti način po kojem se ova zla posleđa koja otud izhađaju, moreju pomenjšati, najmre vzeme se na prah zribana hrđava hrastova kora, na prah stučeni črleni koren zvišča (gentiana, Enzian) i borovičnoga zrnja, od vsakoga jeden funt, vse to se skup zmeša i da se vsaki dan vsakomu konju 2 lote vu vodi. (Danica 1845:101)

U 6 slučajeva pronađena je varijanta s obrnutim redoslijedom – prva je objasnidbenica njemačka, a druga latinska.

Primjer 22

Mehen, z kojem su livade ili senokoše zaraščene, moraš dati z železnemi zubačami ali pak z podoštrenum branum van zdrapati i onda po njih poštrovaši živoga vapna ali prežganoga pepela (Potasche, cinis clavellatus) (...) (Danica 1840:50–51)

Pronađen je po jedan slučaj sljedećih tipova pojavljivanja njemačkih objasnidbenica (odnosno objasnidbenica njemačkog podrijetla) u korpusu:

a) Tri kajkavske bliskoznačnice odvojene veznikom »ili/ali«, nakon kojih slijedi zagrada s latinskom i njemačkom objasnidbenicom, odvojenima zarezom;

Primjer 23

Da se pako vsaki ovakov potez poldnevnik ili poldnevni potez ali polde-nešnji okrug (circulus meridionalis, Mittagskreis) oneh mest čez koja prehađa zove, to je vre gore više spomenjeno... (Danica 1840:16–17)

b) Španjolski referentni izraz u tijelu teksta, nakon kojeg slijedi zagrada s latinskom i njemačkom objasnidbenicom, odvojenima zarezom;

Primjer 24

Vu Indiji jeden čudnoviti cvetek Granadilla (Flos passions, Pasionsblume) zvani nahađa se koteroga perje ili listje vsu Krištuševu muku, to je vse fele orudelja z kakovem je bil naš predragi Zveličitel negda od Židovov bičuvan, vu sebi zadržava i pokazuje. (Danica 1838:66)

c) Latinski izraz u tijelu teksta, nakon kojeg slijedi zagrada s njemačkom i kajkavskom objasnidbenicom, dodatno markiranima uvodnim formulama »po nemški (...), po horvatski (...);«;

Primjer 25

Takaj za zdravje pitancev hasni ako li se njim vsaki mesec po dva puti med sol stučen antimonium (po nemški Spiessglas, po horvatski čemerno steklo i dobiva se vu vračnicah i vu štacunih) zmeša... (Danica 1847:145)

d) Latinski izraz i ekvivalentni njemački izraz u tijelu teksta, odvojeni veznikom »ili«, nakon kojih slijedi objašnjenje na kajkavskom, sintaktički inkorporirano formulom »kaj se po hrvatski (...) (...) reči more«.

Primjer 26

Palpitationem Cordis, iliti Herz-Klopfen, kaj se po hrvatski »naglo i jako srca treptanje i tučenje« reči more, čutili budeju vsi jako zaljubljeni. (Danica 1841:7)

e) U tijelu je teksta kajkavski izraz, nakon kojeg slijedi zagrada s najprije kajkavskom bliskoznačnicom kao objasnidbenicom, a nakon toga njemačkom objasnidbenicom, a koje iznimno nisu odvojene zarezom;

Primjer 27

Zvun toga olje ovo je hasnovito takaj za mazanje kol, za svetnice (lučerne Nacht-Lampen), zadnjič za vračenje vsakojačkih maršečeh ran. od kojega olja sproti se rane sušiju. (Danica 1835:28)

f) U tijelu je teksta kajkavski izraz, nakon kojeg slijedi zagrada s najprije njemačkom, a nakon toga i (najvjerojatnije) španjolskom objasnidbenicom.

Primjer 28

Kiti (Walfisch, balanca) z svojem mlademi (Danica 1840:78)

Od svih slučajeva u kojima se njemački pojavljuje kao jezik objasnidbenice, pojedinačno ili u kombinaciji, daleko najbrojniji su slučajevi kada su objasnidbenice u zagradama i gdje je kajkavski izraz u tijelu teksta.

U samo tri slučaja hrvatski jezik se ne pojavljuje kao prvi. Jednom je referentni izraz germanizam s hrvatskom objasnidbenicom u zagradi:

Primjer 29

Način slive sušiti za konfekt (zakusek) (Danica 1840:70)

U jednom je slučaju riječ o španjolskom izrazu u tijelu teksta, koji se objašnjava latinskom, pa njemačkom objasnidbenicom u zagradi (v. Primjer 24). U jednom su slučaju latinski, njemački i kajkavski izraz u tijelu teksta, ali funkcioniraju kao objasnidbenice (v. Primjer 26).

4.1.3. Kajkavski, ostali hrvatski idiomi

U pet je slučajeva referentan kajkavski izraz objašnjen drugim kajkavskim izrazom (odnosno izrazom iz kojega drugog južnoslavenskoga, hrvatskoga ili inog, idioma) u zagradama.

Primjer 30

Tomaš Moruš glasovit vu navuku i pobožnosti, najveksi pisnik (Cancellarius) anglijanski pod ladanjem Henrika VIII. bil je osebujne kreposti i čistoga dušnoga spoznanja (vesti) človek kojega nikakva mita neje mogla od puta pravice odvrnuti... (Danica 1836:63)

U jednom se slučaju pojavljuju čak dvije kajkavske objasnidbenice.

Primjer 31

Za pažulj (na više mestah grah, a grah imenuje se grašek) ne sme se zemlja z friškem gnojom pognojiti ar vu suši zgori i črvi se zakote. (Danica 1836:43)

Osim toga, u jednom se slučaju kajkavskom objasnidbenicom objašnjava engleski izraz u tijelu teksta (Primjer 32), jednom isto tako latinski izraz (Primjer 33), a jednom latinizam (Primjer 34).

Primjer 32

Vu vremenu onoga nesrečnoga stališa kojega anglijanska zemlja dugo je podnašala, imal je vsaki seljan na svojoj pristavi (Meierhof) takovoga velikoga psa koj se zval blood-hound (krvni pes). (Danica 1837:54)

Primjer 33

Scylla (cvet pesjega luka) ak' je vodene spodobе i kesno povehne, pšenice obilno bude. (Danica 1834:9)

Primjer 34

Mešter pak i purgar, a jošče bolje gospon i časnik koj iz pera žive, ima celu biblioteku (knižnicu) iliti po jednoga, ali više ormarov sameh knjig... (Danica 1839:77)

Tome pridodajemo jedan slučaj kada kajkavska objasnidbenica za latinski izraz ne dolazi u zagradi nego nakon veznika »ili«, te 7 slučajeva kada dolazi nakon veznika »iliti« (svih sedam u izdanju iz 1841. godine).

Primjer 35

Ove iste opadneju vu Lypothymiu, iliti omilavicu, kad žalosnu dobiju poštu da njihov dragi, z kojem su se ufale srečne postati, je kruha pogubil ali da vu skrovnem betegu postavljen teštament dela. (Danica 1841:7)

U nizu pojedinačnih slučajeva kajkavske objasnidbenice dolaze u kombinaciji s objasnidbenicama stranog podrijetla:

a) slučaj kada iza kajkavskoga referentnog izraza slijede njemačka i kajkavska objasnidbenica u zagradi (v. Primjer 27);

b) slučaj kada iza latinskog izraza u tekstu slijedi zagrada s njemačkom i kajkavskom objasnidbenicom, sintaktički inkorporirane formulom »po nemški..., po horvatski...« (v. Primjer 25);

c) slučaj kada iza latinskog izraza, slijedi veznik »iliti«, pa njemačka objasnidbenica te kajkavska objasnidbena surečenica, sintaktički inkorporirana formulom »kaj se po horvatski... ..reči more« (v. Primjer 26);

d) slučaj kada se iza referentnog kajkavskog izraza u zagradi pojavljuju kajkavska i latinska objasnidbenica (v. Primjer 11);

e) slučaj kada se hrvatskom objasnidbenicom u tijelu teksta objašnjava latinski referentni izraz, a objasnidbenica je uvedena sintagmom »to je« (v. Primjer 9);

f) slučaj kada je referentni izraz latinizam, koji se objašnjava kajkavskom objasnidbenicom, uvedenom veznikom »iliti« (v. Primjer 13);

g) slučaj kada se referentna engleska riječ objašnjava kajkavskom objasnidbenicom u zagradi (v. Primjer 32);

h) slučaj kada iza kajkavskog izraza slijedi zagrada s grčkom i kajkavskom objasnidbenicom.

Primjer 36

Bliskanje ob čistem vremenu sparinu znamenuje. Ako se proti polnebjju (Horizon ali kraj, ali kolobar neba kojega zvrhu nas vidimo) bliska prez grmljenja, jasno vreme bude. (Danica 1835:3)

U ukupno 5 slučajeva pojavljuje se u samom tijelu teksta nekoliko bliskoznačnica na kajkavskom, iza kojih slijede objasnidbenice u zagradama. U tri slučaja riječ je o dvjema kajkavskim bliskoznačnicama odvojenima veznikom »ili« (v. Primjer 19).

U jednom je slučaju riječ o trima bliskoznačnicama, odvojenima veznicima »ili«:

Primjer 37

Da se pako vsaki ovakov potez poldnevnik ili poldnevni potez ali polde-nešnji okrug (circulus meridionalis, Mittagskreis) oneh mest čez koja prehađa zove, to je vre gore više spomenjeno... (Danica 1840:16–17)

U jednom je slučaju riječ također o trima bliskoznačnicama od kojih su prve dvije odvojene veznikom »ili«, a druga i treća kajkavskim veznikom »ali«, koji također ima rastavno značenje.

Primjer 38

Bogovoj ili Smrtonos ali Ognjenica (Mars) (Danica, 1835:IX)

Međutim, iako svojom funkcijom svakako pridonose utvrđivanju značenja prvospomenuta izraza, takve bliskoznačnice u tijelu teksta nismo ubrajali u objasnidbenice, nego u referentni izraz.

4. 1. 4. Drugi jezici

U tri se slučaja pojavljuje talijanska objasnidbenica u zagradi (v. Primjer 39), u jednom slučaju talijanizam u zagradi (v. Primjer 40), a jednom je talijanska objasnidbenica u tijelu teksta, uvedena veznikom »ili« (v. Primjer 41).

Primjer 39

On je najprvič imal volju k vojničkom stališu i vu ovom nakanenju je se bil otpravil na put vu Rim da bi vu plemenitu telesnu stražu (guardia nobile) Svetoga Oca pape Pijuša VII. bil prijet. (Danica 1847:109)

Primjer 40

Prvič jake žganice nutri nekuliko krat vužgati (ali voža mora suha biti, drugač se žganica ne vužga[1]), potlam čez vlevak (trahtur) preobrnuvši vožu, ali čez okence deti žerjavnicu (skandalet) z temjanom i žveplom i to z kem bolje je pohabljen bila, već puti. (Danica 1837:38–39)

Primjer 41

Kit ili Balena (Cete) je največša morska riba. (Danica 1844: 54)

U jednom je slučaju kajkavski izraz objašnjen hungarizmom (Primjer 43), u jednom slučaju engleskom riječju (Primjer 44), a u jednom, gore spomenutom slučaju, kombinacijom grčke i kajkavske objasnidbenice (v. Primjer 36).

Primjer 42

Biva pako oacet ako na mater naleje se vino. Ali vu vino postaviš korena (pertram) ali kiseličice, za lepu duhu deni cvet bezgov ali rože, za farbu i tek dober himpera ili jagode. (Danica 1836:43)

Primjer 43

G. G. veliki i podžupani, kak i ostali poglavari slavneh županijah (varmeđijah) vu Horvatskem i slavonskem kraljestvu. (Danica 1842:57)

Primjer 44

Stenje predi kak se omačeju, dobro bi bilo omeknuti vu vojsku vu kojega malo kafre i olja bitnoga (essential) denjeno je bilo. (Danica 1840:71)

U jednom se slučaju pojavljuje vjerojatno španjolska objasnidbenica, koja se pridodaje njemačkoj u zagradi, kako bi se objasnio kajkavski izraz u tijelu teksta (v. Primjer 28). Također, u jednom se slučaju pojavljuje španjolski izraz, ali ne kao objasnidbenica, nego kao riječ koja se objašnjava latinskom i njemačkom objasnidbenicom u zagradi (v. Primjer 24).

4.2. Morfosintaktička podudarnost objasnidbenica i referentnih izraza

U najvećem broju zabilježenih slučajeva, objasnidbenice su imenice, kojima se objašnjavaju imenice u tijelu teksta (usp. npr. Primjer 43). Takvih je slučajeva 141.

Imenica kao objasnidbenica objašnjava referentnu imeničku sintagmu s pridjevom u 29 slučajeva, pri čemu valja uzeti u obzir da je brojnosti tog tipa znatno pridonijela tvorbena plodnost složenica u njemačkom jeziku.

Primjer 45

Za nesnagu od na tleh na drevo plazeću mast živoga srebra, ili: vušliva mast (Laussalbe) je najlehkeša i najsegurneša. (Danica 1834:52)

U 4 slučaja imamo imenicu kao objasnidbenicu kojom se objašnjava imenička sintagma s prijedlogom.

Primjer 46

A na desnu ruku takaj 90 stupajev med jugom i severom: od zahoda ali od večera, dijački Occidens. (Danica 1838:8)

U 4 pak je slučaja posrijedi potpuno nepoklapanje u smislu vrste riječi, kada su objasnidbenice imenice, kojima se objašnjavaju pridjevi.

Primjer 47

Bavarski kralj (Bayern) (Danica 1842:6)

Primjera u kojima su objasnidbenice imeničke skupine s pridjevima kojima se objašnjavaju iste takve skupine u tekstu ima ukupno 9.

Primjer 48

Dene se k tegu, siru itd. nekuliko betev divje metice (menta hirsuta, wilde Münze) z listjem skupa ar ova duha je njim jako nepovoljna i beže pred njum. (Danica 1840:73)

U tri se slučaja imeničkom sintagmom s genitivnim atributom objašnjava ista takva sintagma u tekstu.

Primjer 49

Njegov bratič Ivan Draškovič, vumrl je leto 1610. kakti ban horvatski i vojničkoga tolnačtva potpredsednik. Njegov sin Ivan vumrl je leto 1648. kakti palatin, a ipak ovoga sin vumrl je leto 1687. kakti sudec kraljevskoga dvora (Judex Curiae) itd. (Danica 1842:44)

U jednom se slučaju kompleksnijom sintagmom objašnjava imenička sintagma s genitivnim atributom (v. Primjer 50), u jednom se slučaju surečenicom objašnjava imenica (v. Primjer 51), u jednom slučaju objasnidbenica je prilog koji se odnosi na prilog (v. Primjer 52), a u jednom slučaju objasnidbenica je glagol koji se odnosi na glagol (v. Primjer 53).

Primjer 50

Trave petrovske rože (tacea nigra angustioribus foliis vel stoebe) zvanu kuhaj i daj piti onomu koje krv šči. (Danica 1838:30)

Primjer 51

Koji ne budu hoteli prodečtvo i cirkvene navuke poslušati, očivesto znamenje bude da Othalgju imaju, iliti da je vuha boliju. (Danica 1841:8)

Primjer 52

... v mišljenju čez vsaki izvoljeni čipelj more potegnuti potez od severnoga proti južnomu vezu tekuči koj ne samo jednačinika, nego i vse ostale takaj jednakoširne okruge ravnovuglasto (rechtwinkelig) presekava. (Danica 1840:16)

Primjer 53

Koj svoje zemlje dobro zamititi (izarendirati) hoče, naj je z lehka ili za malu cenu zamičuje. (Danica 1839:33)

U jednom je slučaju objasnidbenica pridjev koji se odnosi na pridjev (v. Primjer 44), a u također jednom slučaju surečenica koja objašnjava surečenicu (usp. Primjer 9).

U jednom se slučaju kompleksnom prijedložnom participnom atributnom sintagmom objašnjava ekvivalentna struktura u tekstu.

Primjer 55

Ar nekoja oka ali zadosta ne dozreleju ali nazebu, nagnjiju ali drugu kakvu pomenjku imaju ali, kaj se najgušče pripeča, iz zraka prirod povekšavajućega (ex aethere vivificante) premalo ali nikaj ne dobe. (Danica 1835:15)

4.3. Morfosintaktička usklađenost objasnidbenica s referentnim izrazima

Iz već predstavljenih primjera razvidno je da postoje slučajevi kada je objasnidbenica u ekvivalentnom morfološkom obliku (npr. padež, broj) kao i referentni izraz u tekstu, a postoje i slučajevi kada tome nije tako, nego je objasnidbenica u kanonskom obliku. U najvećem je broju slučajeva ipak nemoguće odrediti je li objasnidbenica usklađena ili nije, primjerice zato što je i referentni izraz u tijelu teksta u kanonskom obliku (npr. nominativu ili infinitivu), pa se ne može rekonstruirati bi li autor prilagodio da je u kosom padežu, ili bi ostavio u kanonskom obliku. Također, nemoguće je nedvojbeno utvrditi usklađenost kada postoji podudarnost fleksijskih nastavaka u jeziku na kojem je objasnidbenica, npr. kada je njemački akuzativ u fleksijskom morfemu jednak nominativu.

Od slučajeva u kojima se to dalo nedvojbeno odrediti, pronašli smo ukupno 26 slučajeva kada objasnidbenice zasigurno **nisu** morfosintaktički usklađene s referentnim izrazima u tekstu. Od tog broja, 13 otpada na latinske objasnidbenice hrvatskih izraza.

Primjer 56

Vu *lagodi krviobilnoj* (*temperamentum sanguineum*) je više narave zraka kak druge fele: topel je i vuhkek, vetrast na spodobu protuletja. (Danica 1834:14)

Deset je takvih slučajeva neusklađenih njemačkih objasnidbenica.

Primjer 57

To se pako od sada jošće ni čulo, dapače iz najvišešeh gor na koje se je zlezlo, ni bilo moguće z najboljšemi dumbiri (Fernrohr) dalje od četrdeset, ali najviše pedeset menških milj videti. (Danica 1838:2)

U dvama slučajevima riječ je o kombinaciji njemačke i latinske objasnidbenice za hrvatski izraz u tekstu (v. Primjer 3), a u jednom o njemačkoj i (najvjerojatnije) španjolskoj objasnidbenici za hrvatski izraz (v. Primjer 28).

Slučajeva u kojima je jasno da su objasnidbenice morfološkim oblicima prilagođene referentnom izrazu u tekstu ima ukupno 48. Od toga je 16 latinskih objasnidbenica (Primjer 58), 12 latinizama (Primjer 59), 10 germanizama (Primjer 60), a 3 njemačke objasnidbenice (Primjer 61).

Primjer 58

Kora iz vnožine čevčic postaje koje negdi tenjše, negdi pako debše jesu na peldu jedne vrsti đundev i kaj su na jednoj vrsti đundi, to na kornoj čevčici mehurci (dijački: vesiculae) jesu. Na ovom mehurcu stanovite luknjice vidiju se, kak na človečanski koži potne luknjice (dijački: pori) (Danica 1835:11–12)

Primjer 59

Hladoleta (*Saturnuša*) 7. (Danica 1834:X)

Primjer 60

Koščice ne smeju već kak četiri do pet palcev (colov) vu zemlju se gluboko postaviti ar drugač ne izideju ali kesno. (Danica 1834:35)

Primjer 61

(...) budu se tužile one kavičarke (Caffee-Schwestern) kotereh dragi odideju za regimentom. (Danica 1841:8)

4.4. Tematika

Kao što je već napomenuto, kalendar *Danica zagrebečka* bio je tematski vrlo heterogena publikacija, pa se posljedično u njemu pojavljuje, osim općejezičnih izraza, i onomastička građa (prije svega nazivi naseljenih mjesta i geografskih područja) te stručna terminologija iz područja pravosuđa i uprave, crkvene nomenklature, vojnog nazivlja, botanike, zoologije, agronomije, meteorologije, građevinarstva, astronomije i drugih domena ljudskog djelovanja. Valja uzeti u obzir da broj objasnidbenica iz pojedinog područja ovisi o količini tekstova iz njega uvrštenih u publikaciju, a s druge strane da odabir jezika kojim će se objasniti referentni izraz često ima veze s temom samog teksta (npr. ustroj koje konkretne države). Stoga ova razi-

na analize zahtijeva daljnju i detaljniju raščlambu, dok ćemo na ovom mjestu predstaviti samo površinska opažanja.

Objasnidbenice vezane za titule i nazive zanimanja dolaze većinom iz latinskog jezika, njih čak 14 (*Expeditior*), uz dvije njemačke (*Fasbinder*), i jedan latinizam (*Fiscal*).

Među nazivima za životinje pronalazimo čak 9 latinskih objasnidbenica (*Tigris*, *Hyena*), dok se ostali jezici pojavljuju u pojedinačnim slučajevima.

Latinskih izraza ima ponajviše i među objasnidbenicama za botaničke izraze, njih 3 (*gramen leporinum tremulum*), dok se u također 3 slučaja pojavljuje kombinacija njemačke i latinske objasnidbenice (*lyilya nymppha*, *Puppe*).

U objasnidbenicama iz područja geografije, astronomije i meteorologije također ima najviše latinskih, 26 (*Hemispheria*), nasuprot 5 njemačkih i 3 kombinacije latinskog i njemačkog jezika u objasnidbenicama.

U području medicine, anatomije, psihologije i ljekarništva 7 je latinskih objasnidbenica, jedna kombinacija latinske i njemačke te 3 zasebne njemačke objasnidbenice.

Vojno nazivlje objašnjeno je u 4 slučaja njemačkim objasnidbenicama (*Obrist*), a u jednom slučaju kombinacijom njemačke i latinske objasnidbenice (*Flotte*, *Classis*).

U području građevinarstva nalazimo isključivo germanizme, njih 3 (*cigel*). Objasnidbenice u području agronomije su većinom njemačke riječi, njih 9 (*Pottasche*), dok se ostali jezici i kombinacije pojavljuju samo u pojedinačnim slučajevima.

Objasnidbenice vezane za područje državnog i teritorijalnog ustroja te pravosuđa također su bile najvećim dijelom iz njemačkog jezika, njih 6 (*Vorrort*¹⁹), uz dvije latinske (*Colonias*), jedan hungarizam (*varmeđija*), jedan hrvatski glagol s latinskom osnovom (*izarendirati*) te jedan latinizam (*arenda*).

Njemački jezik i germanizmi također prevladavaju u području mernih naprava i mjernih jedinica. Uz 5 germanizama (*klafter*), pojavile su se i 2 njemačke riječi (*Quadrat-Klafter*), a zanimljivo je da je pri ovdje navedenim primjerima riječ o jednom te istom, samo se u jednom tekstu upotrijebio germanizam kao objasnidbenica, a njemački izraz u drugom tekstu.

¹⁹ sic!

4.5. Leksički slojevi – preliminarne opservacije

Kao što je već navedeno u poglavlju 3. Metodologija i korpus istraživanja, iako dubinsko istraživanje leksičkih slojeva predstavlja deziderat za zasebni istraživački projekt, pošli smo od pretpostavke da su referentni izrazi bili ili novotvorenice, ili oživljenice, ili izrazi koji jesu u uporabi, ali nedovoljno poznati na cijelom percipiranom geografskom području recepcije. Brojni predstavljeni analizirani primjeri govore u prilog našoj hipotezi, no prilikom ekscerpcije i analize primijećena su dva značajna odstupanja.

Kao prvo, među referentnim izrazima ima i u Kajkavskom rječniku (Krij) potvrđenih te po svojoj prilici čestih naziva, kao što su *vlevek*, *žerjavnica* i *jakost* u sljedećim primjerima.

Prvič jake žganice nutri nekuliko krat vužgati (ali voža mora suha biti, drugač se žganica ne vužge), potlam čez *vlevek* (*trahtur*) preobrnivši vožu, ali čez okence deti *žerjavnicu* (*skandalet*) z temnjanom i žveplom i to z kem bolje je pohabljenica bila, već puti. (*Danica* 1837:38–39)

Ako se spomenuta gušča vu mošt pomeša, već razlučneh strankih (*heterogenea*) mošt vu se dobi i zato bolje kipi ili kvasi se, po tom *jakost* (*spiritus*) vinu skuha se. (*Danica* 1839:22)

S druge strane, brojni izrazi u korpusu mogli bi biti hapaksi. Tako Kajkavski rječnik za izraz *morska kokoš* (*Danica* 1834:9, objasnidbenica *Perlhendl*) navodi samo jednu potvrdu, i to upravo ovu navedenu. Slične situacije imamo kod izraza *gnojnik vrtni* (*Danica* 1834:39, objasnidbenice *Mistbett* i. e. *Frühbett*), *rastoznanec* (*Danica* 1838:39, objasnidbenica u množinskom obliku *Botanici*), *napusnica* (*Danica* 1837:40, objasnidbenica *pipa*), *predstvar* (*Danica*, 1834:14, objasnidbenica u množinskom obliku *Elementov*) i brojnih drugih.

5. Zaključak

Unatoč strukturnoj i jezičnoj heterogenosti detektiranih primjera objasnidbenica u *Danici zagrebečkoj*, mogu se zaključno utvrditi jasna obilježja proučavana fenomena.

Broj objasnidbenica fluktuirao iz izdanja u izdanje, ali nedvojbeno pada tijekom godina. Tako u prva tri izdanja *Danice* pronalazimo 26, 29 i 17 objasnidbenica, a u posljednja tri 6, nijednu i 8 objasnidbenica. U velikoj većini slučajeva referentni su izrazi kajkavski, dakle pripadaju idiomu na kojem su tekstovi pisani, dok se u samo 16 slučajeva od 219 u tijelu teksta pojavljuje izraz iz kojega drugog jezika (najviše latinskog), koji se zatim objašnjava objasnidbenicom.

U većini su primjera objasnidbenice smještene u zgrade. U samo 12 slučajeva objasnidbenice su sintaktički inkorporirane u rečenicu s referentnim izrazom.

Najzastupljeniji je jezik objasnidbenica latinski i on se pojavljuje, kao jedini jezik objasnidbenice ili u kombinaciji s kojim drugim, u pronađenih 129 primjera. Drugi najzastupljeniji jezik je njemački, koji se pojavljuje u 93 primjera. Rjeđe se pojavljuju ekvivalentni kajkavski izrazi kao objasnidbenice, dok se ini jezici pojavljuju samo u pojedinačnim slučajevima.

Najzastupljenija vrsta riječi, kako među objasnidbenicama, tako i među njihovim referentnim izrazima, su imenice. Primjera u kojima se pojedinačnom imenicom objašnjava pojedinačna imenica ima čak 141, dvoznamenkast je broj kombinacija sintagmi s imenicom kao glavnim dijelom, dok se druge vrste riječi (prilog, glagol, pridjev) pojavljuju izuzetno rijetko. U samo četiri slučaja posrijedi je potpuno nepoklapanje vrsta riječi, i to kada se imenicom (*Bayern*) objašnjava pridjev (*bavarski*).

U većini je slučajeva doduše nemoguće nedvojbeno utvrditi jesu li objasnidbenice morfosintaktički usklađene s referentnim izrazima, no to je sasvim sigurno slučaj u 48 primjera, dok je u 26 primjera nedvojbeno utvrđeno da objasnidbenice sasvim sigurno nisu usklađene u padežu, broju ili drugim kategorijama s referentnim izrazima.

Latinske su objasnidbenice najzastupljenije na područjima titula i naziva zanimanja, naziva životinja, botaničkih izraza, geografije, astronomije, meteorologije, medicine, anatomije, psihologije i ljekarništva.

Njemačke su objasnidbenice najzastupljenije na području vojnog nazivlja, građevinarstva, agronomije, državnog i teritorijalnog ustroja te pravosuđa, mjernih naprava i mjernih jedinica.

Na temelju utvrđenih činjenica, dopustit ćemo si nekoliko zaključnih pretpostavki o društvenojezičnim koordinatama koncipiranja i objavljivanja *Danice zagrebečke*. Ignac Kristijanović, koji je uređivao, a po svoj prilici i pisao većinu sadržaja, morao se služiti kajkavskim idiomom koji je bio poznat čitateljskoj publici na koju je ciljao. Njegov urednički i autorški modus operandi podrazumijevao je i pretpostavku da dio njegova čitateljstva znade njemački i latinski, da se tim jezicima barem pasivno služe i da su stekli neke važne informacije i znanje o svijetu upravo posredstvom tih stranih jezika. Isto tako, to pokazuje da je kajkavski bio, mnogo više nego se to može utvrditi za ilirski štokavski, premrežen terminologijom preuzetom iz latinskog i njemačkog, često i u adaptiranu obliku, kao što su kajkavski latinizmi i germanizmi. Naposljetku, sama činjenica da su objasnidbenice toliko brojne, ukazuju na moguću izraženu potrebu da se promoviraju domaći izrazi, a izbacuju strani.

Dodatak – korpus prijevodnih objasnidbenica ekscerpiranih iz *Danice zagrebečke*

Danica 1834.

Najvekši knezi (*Supremi Comites*) horvatskoga i slavonskoga kraljestva (Danica 1834:IX, Danica 1835:IX, Danica 1836:IX)

Planeta je Bogovoj (*Mars*) (Danica 1834:X)

Kraljomoči (*Jupitra*) jesu 4. (Danica 1834:X)

Hladoleta (*Saturnuša*) 7. (Danica 1834:X)

Ako je okol sunca bela okrugloča (*čaj*, dijački *Halo*) oblaka, čisto vreme, ak' je črleno meglena, dežđ i povodnju poveda. (Danica 1834:6)

Ak živina med sobum vojuje, buhe ščiplju. Pavi i morske kokoši (*Perlhendl*) kriče, dežđi. (Danica 1834:9)

Scylla (cvet pesjega luka) ak' je vodene spodobе i kesno povehne, pšenice obilno bude. (Danica 1834:9)

Od četireh predstvarih (Elementov) (Danica 1834:14)

Od lastovitostih i razlučenja četireh naravskih lagodih (complexiuh, ili temperamentumih) (Danica 1834:14)

Vu lagodi krviobilnoj (*temperamentum sanguineum*) je više narave zraka kak druge fele: topel je i vuhkek, vetrast na spodobu protuletja. (Danica 1834:14)

Krv (*sanguis*) prispodablja se Jupitru planeti i na takvem ne budu velike kraste, nego na telu drobni priščeki koji nesu čemerni i ostvarni koje drožđe krvi zoveju. (Danica 1834:15)

Vu punom črne krvi i zlatenice človeku (*Melancholicus*) više je zemljene narave, neg druge fele predstvarih (*elementov*) prispodablja se k zemlji i k jeseni. Ova je najzločesteša lagoda. (Danica 1834:15)

Vu brzo srditem človeku (*cholericus*) je najviše ognjene narave, je vruč i suh: prispodablja se ognju i letu. (Danica 1834:15)

Vu bljutave i slinave narave človeku (*Phlegmaticus*) najviše je vodene narave. Mrzel je i vuhkek: prispodablja se slinavoj vodi i zimi. (Danica 1834:16)

Košćice ne smeju već kak četiri do pet palcev (colov) vu zemlju se gluboko postaviti ar drugač ne izideju ali kesno. (Danica 1834:35)

... na polju ono prazno mesto med koščicami namesto jednoga koračaja mora jeden seženj (klafter) imeti... (Danica 1834:35)

Seje se rano na protuletje vu gnojnike vrtne (*Mistbett* i. e. *Frühbett*) tak da spada je gnoj vruči, zgora dobra prhka zemlja. (Danica 1834:39)

Za nesnagu od na tleh na drevo plazeču mast živoga srebra, ili: vušliva mast (*Laussalbe*) je najlehkeša i najsegurneša. (Danica 1834:52)

Med zasnaženi prežgani pepel (*Pottasche*) beloga vina mešaj doklam goder vreti prestane. (Danica 1834:54)

Mali bezg (*Zwergholunder*) ima smrduču duhu bolje kak navadni i zat posel je bolši. (Danica 1834:54)

Repa predi kak se seje, namoči se vu ribju mast (*Thranöl*) i segurna bude od buhačev. (Danica 1834:54)

...gde se postavi sol od kositra (*sal succini*) makar vu kakovoj škrinji, od onud vsi štakori pobegnu. (Danica 1834:56)

Vu klasnu (junijušu) i srpnu (julijušu) ne škodi prihladen mrzle vode napi-tek vu veliki sparini. (Danica 1834:19)

Kada do vode dojdju, čez koju prek prejeti hočeju, onda si napraviju ploha (*Floß*) za broj njihov primerno velikoga.... (Danica 1834:60)

Danica 1835.

Dobropas (*Mercur.*) (Danica 1835:XII)

Danica (*Venus*) (Danica 1835:XII)

Zemlja (*Tellus*) (Danica 1835:XII)

Bogovoj ili Smrtonos ali Ognjenica (*Mars*) (Danica 1835:XII)

Lucka (*Juno*) (Danica 1835:XII)

Živka (*Ceres*) (Danica 1835:XII)

Kraljomoč (*Jupiter*) (Danica 1835:XII)

Hladolet (*Saturnus*) (Danica 1835:XII)

Vreme buduče meseca kak je moči iz boje (*farbe*) njegove poznati (Danica 1835:1)

Bliskanje je iz nagleh vudarcev, ili treskanj i dotikavanj jedne strani zraka z drugum, izadajuča vručina i ogenj. Velim, iz nagleh vudarcev ar *naravo-slovci* (Physici) vele: da vsako gibanje topi. Nam se zadnjič vidi da se predi zablisne, a potlam strela vudri, ali to skupa ide. (Danica 1835:2)

Bliskanje ob čistem vremenu sparinu znamenuje. Ako se proti polnebjju (*Horizon* ali kraj, ali kolobar neba kojega zvrhu nas vidimo) bliska prez grmljenja, jasno vreme bude. (Danica 1835:3)

Zato veli Avicenna da vsakomu človeku hasni barem jenkrat v letu, i to v rožnjaku, kakovo čistenje narave (*laxativum*) vzeti koje je naravi njegovoj primerno i prikladno, z kojum se trbuh ili čreva i vodeni mehur od nutre zadržanoga bata i nesnagu i vode dobro osnaži. (Danica 1835:5)

Clyster, ili vutrobe i črev po zadnjem kraju očišćenje, je osebujno vračstvo ar se po njem zločesto blato i dlen izsnaži iz človeka. (Danica 1835:5)

Kora iz vnožine čevčic postaje koje negdi tenjše, negdi pako debše jesu na peldu jedne vrsti đunđev i kaj su na jednoj vrsti đunđi, to na kornoj čevčici mehurci (dijački: *vesiculae*) jesu. Na ovom mehurcu stanovite luknjice vidiju se, kak na človečanski koži potne luknjice (dijački: *pori*). (Danica 1835:11–12)

Zato pero najvešću spodobu ima z plučemi pri živinčetu: kak vu ovom odebrana iz hrane kašica (*chylus*) po jakosti zrak odrhajuč vu pluča puščenoga na krv preobrne se, tak vu listneh mehurcih od zraka napunjeneh sok iz zemlje i zraka povlečen na hranu trsa obrne se... (Danica 1835:14)

Ar nekoja oka ali zadosta ne dozreleju ali nazebu, nagnjiju ali drugu kakvu pomenjku imaju ali, kaj se najgušče pripeča, iz zraka prirod povekšavajučega (ex aethere vivificante) premalo ali nikaj ne dobe. (Danica 1835:15)

Ar čez steklenu leču premišljavajuči vidimo da spomenuti cvetni bačeci jesu mehurci žutem praškekom (*pollen*) napunjeni, ober jagodice stoječi... (Danica 1835:18)

Kožica je dvojvrсна, najmre vunska (*epidermis*), koja vnogo odušnjeh luknic ima, i nuternja koja je debša... (Danica 1835:19)

Pokehdob obdelavanje trsa ne poleg gospodskoga, neg polek muškoga dnevnika (*kalendara*) biva, zato od ovoga nekaj spomenuti pristoji se. (Danica 1835:21)

Zvun toga olje ovo je hasnovito takaj za mazanje kol, za svetnice (lučerne *Nacht-Lampen*), zadnjič za vračenje vsakojačkih maršečeh ran. od kojega olja sproti se rane sušiju. (Danica 1835:28)

Da bi se v rani črvi napravili, maži z peklenicum (*Wagenschmier*) ali lenem oljem, ali z čemerikum travum. (Danica 1835:30–31)

Ako je k tomu lepe bele hočeš imati, hiti za šaku prežganoga pepela (*Pottasche*) med rastaljen loj. (Danica 1835:39)

Odurnu duhu od goručeh sveč ali svetnicah (*Nachtlampen*) vu hiži preprečiti (Danica 1835:43)

Ako se morska guba (*Spongia, Baadschwam*) vu vodi namočena, tak vendar da nikakva voda iz nje više kapati nemre, zvrhu sveče goruče ali svetnice do koje plamen doseči nemre, obesi, tak ova *Spongia* vsega smrada na se vzeme. (Danica 1835:43)

Vzimpljeju se najmre 5 lot nevgašenoga vapna, 5 lot žvepla, 5 lot hrđe kuferne (*Grünspan*), 5 lot beloga temjana, vse skupa drobno stučeno i zmeša-

no vu jeden novi zacinjani zemleni lonec postavi se i z 5 lot ovčne vune nakriva se. (Danica 1835:46)

...i postavi se ov lonec nakrit z zacinjanem zemlenem pokrovom (*riglum*) vu ovu istu jamicu i zagrne se z onum istum vun skopanum zemljum.... (Danica 1835:46)

..razbeliti opeku (*cigel*) i dene na nju falat setja kojega duha kada se taliti začme, tak se na dalekom razide da se vnožina pčel začas po ovoj duhi privabi po čem se stan njihov zezna. (Danica 1835:54)

Danica 1836.

Toga se ne boj da kaj iz oblaka grmeč poleti vsigdar je kamen [...] nego je iz debele, tvrde i guste točnosti (*Flüssigkeit*) tvrdo dugovanje. Koja točnost jako se gore zvruča i razbeli. (Danica 1836:2–3)

Ali zato vendar neje potrebno da bi si človek gustokrat dal žilu puščati ar njegova dobra naravska lagoda (*complexia*) premeni se i vu vodeni beteg opadne. (Danica 1836:6)

...zrnja borovičkoga i satureje (*Saturey*) za 1 šaku punu deni v polični polec i z vodum čistum nalej, pokrij i kuhaj doklam se do polovice pokuha. (Danica 1836:7–8)

Vzemi jetra od menka ribe, obesi vu jedno steklo na koncu i ovesi. Steklo deni na železni lim (*Eisenblech*) i kada je sunce najjakše ob Ivanju, pusti ova jetra cediti se, z ovem oljem na finom peru vsaki dan ovu mrenu maži... (Danica 1836:8)

Volovskoga jezka (*Buglossum, Ochenzunge*) pij i veži ali z friškem ali na octu parjenem. (Danica 1836:10)

Vu obodveh načinih jeden red od drugoga pol sežnja (*Klaftra*) dalko dojt mora i zato takaj jame ovak dalko skopati se moraju. (Danica 1836:27)

Ali, trave svoče (*oman*) koren osnaži, posuši i zreži. Razvruci jeden kamen, posiplji gore konopelj i z onem korenom mešaj vu obrogu dvaput čez dan... (Danica 1836:38)

Biva pako ocet ako na mater naleje se vino. Ali vu vino postaviš korena (*pertram*) ali kiseliče, za lepu duhu deni cvet bezgov ali rože, za farbu i tek dober himpera ili jagode. (Danica 1836:43)

Za pažulj (*na više mestah grah, a grah imenuje se grašek*) ne sme se zemlja z friškem gnojom pognjojiti ar vu suši zgori i črvi se zakote. (Danica 1836:43)

Kada počme seno zdihavati se (potiti se), sol se v seno vsa pobere i nestane je. (Danica 1836:44)

Vu Kamačatki jesu za zimu naredne cuče pošte vređene. Postojališča (*Haltestellen, Stationes*) jesu po šest i više nemških mil jedno od drugoga na dalkom. (Danica 1836:59)

Kamčatkalec nejde na put prez snežnjih cipelov z kojemi po najglibšem snegu po šumah i gorah iščuči trag njustov (Zobel) hodi. (Danica 1836:60)

Tomaš Moruš glasovit vu navuku i pobožnosti, najvejši pisnik (*Cancellarius*) anglijanski pod ladanjem Henrika VIII. bil je osebujne kreposti i čistoga dušnoga spoznanja (*vesti*) človek kojega nikakva mita neje mogla od puta pravice odvrnuti... (Danica 1836:63)

Popis stroškov nekojega peruša (*Fiscala*) (Danica 1836:67)

Nekoj najemnik (*Arendator*) drugač šegav, akoprem priprost človek, donesel je jednoč svojoj zemeljski gospi najemniščinu (*arendu*) i stupivši vu hižu, presenetil se je videči svoju vre staru gospu z lepem črlenem licem... (Danica 1836:74)

Danica 1837.

Karolina Augusta, kči pokojnoga Makisma Jož. kralja bavarskoga, najvejša zavetnica i velika plemenitoga slobodnosvetskoga kloštra gospodičnih pod imenom Marijanska vučilnica (*Maria-Schul*) ravnitelica vu Bruni i velika plemenitoga gospodičnih reda branitelica vu Inspruku, rođena 8. dan svečna 1792. (Danica 1837:III)

Nekoji znaju seme predi namakati vu terpentini ali kafrovicu (*Kampfergeist*), ali z čem drugem žuhkem. (Danica 1837:24)

Namaži ga z osmekom od češnjaka ali črlenca ali metice drobne ali pelina ali kuhaj zvišča (*gentiana*) na vodi i peri po dva puti. (Danica 1837:34)

Nekoj vožar (*Fasbinder*) je rekel da ni drugo nikaj potrebno kak vruče ispaljene drožđe nuter vlejati takaj hasni ako je voža ali sud dugo prazen stal. (Danica 1837:38)

Prvič jake žganice nutri nekuliko krat vužgati (ali voža mora suha biti, drugač se žganica ne vužge), potlam čez vlevak (*trahtur*) preobrnivši vožu, ali čez okence deti žerjavnicu (*skandalet*) z temnjanom i žveplom i to z kem bolje je pohabljen bila, več puti. (Danica 1837:38–39)

Jajčeve belanjke z mlekom oštro mešaj da se dobro speniju i potlam prilej vina i pak tak dugo tepi doklam vse belo postane i vlej vu vožu, onda nekuliko puti odtači na napusnicu (pipu) i čez pilku nazad vlej... (Danica 1837:40)

Naj se seme od lana predi ne seje neg je četiri let staro. Z tem je skušnija pri Rajnu (*Rhein, Rhenus*) tak včinjena... (Danica 1837:43)

Vu vremenu onoga nesrečnoga stališa kojega anglijska zemlja dugo je podnašala, imal je vsaki seljan na svojoj pristavi (*Meierhof*) takovoga velikoga psa koj se zval *blood-hound* (*krvni pes*). (Danica 1837:54)

Njegva nuternja stran je nekuliko poveznjena i duplju primerom z baršunom obložena i ima na sebi vnogo maleh luknjic kakti rešetka na polevači (*Giesskanne*). (Danica 1837:55)

Vojvoda orijanski vzal je z sobum jednoč nekojega pukovnika (*Oberst*) da stanovito vojničko delo zvrši koje ni bilo znano pukovniku. (Danica 1837:57)

Nekoj mladi *peruš* (*Advocat*) čujuči da *proosednik* (*Praeses*) njega kudi i kakti mladoga još zameče rekel je: »Gospone, ja sem mlad, to je istina, ali sem stare čtel knjige.« (Danica 1837:59)

Nekoj najimavec (*Azendator*) na ladanju imal je kruto velikoga i debeloga vola.... (Danica 1837:68)

Vu stanovitem društvu bil je spomenek od osebužno dobreh dumbirov (*Perspectivov*) i nut reče jeden zmed njih: »Ja sem imel dumbir čez kojeg videl sem na vrhuncu zvonika muhu zehati.« (Danica 1837:75)

Danica 1838.

To se pako od sada jošče ni čulo, dapače iz najvišešeh gor na koje se je zlezlo, ni bilo moguče z najboljšemi dumbiri (*Fernrohr*) dalje od četrdeset, ali najviše pedeset menškeh milj videti. (Danica 1838:2)

Pri zemeljski osi zoveju se ovi obodvoji skradnji vezi dijački *polus*, a horvatski vez, ali kraj sveta ter jeden vez gornji ili kraj sveta severni (*polus arcticus*) drugi pako vez doljni, ili kraj sveta južni (*polus antarcticus*)... (Danica 1838:6)

Vu jednaki dalečini od obodveh vezov ili krajev sveta misli si krug, ali kolobar okol na okol zemeljskoga obla ili kugle koj zemlju na dve polovice ili polokruge (*Hemispheria*) delji, zmed kojeh jedna polovica zove se polokrug gornji ili severni, a druga polokrug dolnji ili južni. Ov okrug zove se jednačnik (*Aequator*) ali pak samo nit ali pak potez... (Danica 1838:6)

Zato se zoveju oni okružni potezi ili niti koje se od jednoga do drugoga veza ili kraja sveta potežuju ter čez jednačnik jednakovuglasto ili prečki prehađaju poldnevnik ili poldnevne niti ali potezi, dijački *linae meridionales*. (Danica 1838:7)

...kad je poldan z licem obrnemo proti Suncu tak se nam ona stran vida-kraja naprvo stavlja kud poldnevni potez ili nit prehađa i zato se ova stran zove *od poldana* ili od *juga*, dijački *Meridies*. Njemu naproti ili nam za hrp-

tom ravno takaj prehađa poldnevni potez vidakraja i ova stran zove se: *od polnoči* ali *od severa*, dijački *Septemtrio*. Na levu ruku imamo ravno med poldnevom i polnočjum 90 stupajev od vsakoga na dalekom, *od ishoda* ali *od jutra*, dijački *Oriens*. A na desnu ruku takaj 90 stupajev med jugom i severom: *od zahoda* ali *od večera*, dijački *Occidens*. (Danica 1838:8)

Dan i noć jesu po celem svetu jednak²⁰ i to se imenuje *protuletno jednakonočtvo* (*aequinoctium vernale*), prveše pako zove se *jesensko jednakonočtvo* (*aequinoctium autumnale*). (Danica 1838:14)

Okruža niti ili potez okolo neba kojega Sunce, kak se štima, čez leto obide, imenuje se od zvezdoznancev *Ecliptica*, kaj po horvatski znamenuje *nebeski pas* ali *put sunčeni na nebesih*. (Danica 1838:15)

Ov započetni prestupljenja čas vu znamenje raka koj čas čini se kak da bi Sunce stalo, dok se na svoje povračno putovanje nazad proti jednačniku povda, zove se *severna suncostaja*, a dijački *solstitium*. (Danica 1838:18)

Najmre, oni stanovniki koji su pod jednačnikom i pod drugemi jednako ši-remi okruži med obračnemi okruži, imenuju se on čas kad im sunce ober glav stoji *neobtenjci* (*Ascii*). Kada se preko njihova tenja ob drugeh leta dobih sad proti severu, sad proti jugu nagiblje, imenuju se *dvojtjenjci* (*Amphisicii*). Od obračneh okrugov tja do vezneh, ili svetakrajneh okrugov opada tenja ob poldan čez celo leto zmir proti jednoj nebes strani, a na severnoj proti severu, na južnoj proti jugu i zato se imenuju *jedinotenjci* (*Heteroscii*). Koji pako prek vezneh ili svetokrajneh okrugov stanuju, tak oni jesu za on čas, doklam im jošče Sunce ishađa i zahađa, takaj *jedinotenjci*, ostaje pako celeh 24 vur ali jošče duže zvrhu obnebjja, tak onda su, pokehdob nje tenja naokol ophađa *optenjci* (*Periscii*). (Danica 1838:24–25)

Travu škripavnjak (*hieracium narbo*) posuši i na prah stuci i šije zasipavaj. (Danica 1838:30)

Trave petrovske rože (*tacea nigra angustioribus foliis vel stoebe*) zvanu kuhaj i daj piti onomu koje krv šči. (Danica 1838:30)

Med poseje mešaj veliku pupavu (*Carlina*) i davaj jesti, nazad im dojde mleko. (Danica 1838:31)

Prikladno za prekop vreme je tjeden dan pred cvetom ar vu vremenu cveta niti hoditi, jošče menje kopati ni slobodno. Pokehdob kak vsi rastroznanci (*Botanici*) vuče, ako se vu cvet trkne, ne samo plodočineči prašek (*pollen*) zahman rasipa se, nego takaj isti cvet kakti jako gingavo vu sebi dugovane otepe se. (Danica 1838:39)

²⁰ U izvorniku je slovna pogreška. Trebalo bi pisati: *jednaki*.

Morsku gubu (*spongiu*) v octu namočenu v hiži obesi. Kad se na nju sprave, pod nju v kakvem loncu vode podvrži da se potopiju. (Danica 1838:63)

Vu Indiji jeden čudnoviti cvetek *Granadilla* (*Flos passions, Pasionsblume*) zvani nahada se koteroga perje ili listje vsu Krištuševu muku, to je vse fele orudelja z kakovem je bil naš predragi Zveličitel negda od Židovov bičuvan, vu sebi zadržava i pokažuje. (Danica 1838:66)

Sluga obešarov rekel je jednomu obešenjaku vre na lestvi (*lojtri*) budućem: »Moj dragi, ti sam vidiš da si ti tulike hmanice načinil da je vre vreča čisto puna.« (Danica 1838:95)

Danica 1839.

Presvetli i prepoštuvani gošpodin²¹ Jožef Schrott, preizv. presvet prep. gosp. biskupa Zagreba, vu duhovnič²² namesnik, sv. Martina od Orod ali Orond prepušt, stolne cirkve zagrebečke kanovnik i čuvar (Custos) modroznanstva navučitel. (Danica 1839:VIII)

Ali Zemlja ima ohlip kojega zvun drugeh, od kojeh se kesneše spomenek činil bude, i ova takaj je osebujna lastovitost da sijanje trakov, koje nebeska tela od sebe puščaju kad iz sveta širine k Zemlji dohađaju, odbija, to je nje od jednake ravnitve (*directio, Richtung*) odvrača. Pokedob pako mi vsaku stvar koja se nam pred oči naše postavlja, lestor onum opažujemo ravnitvum vu kojoj sijanje iz nje ishađajućeh ili odbiteh trakov naše oči dotikava, zato se po ovom sijanja odbijanju (*Refractio, Brechung*) vidljivi stan nebeskeh tel zvrhu naše vidomeje premenja... (Danica 1839:11)

Lestor pri oneh telih koja se na vršniku (*Zenith, Scheitelpunkt*) zadržavaju, ne događa se ovo trakov odbijanje. (Danica 1839:11)

Vu općinskem znaša pri vidomeji poleg najnoveseh i zvršenešeh računov 33 hipov i 46 podrugajcev (*Sekunden*). (Danica 1839:12)

To su na svoje najveće osupnenje spazili oni Podolci (*Holländer*) koji su stanovitem *Bardens* imenuvanem celu zimu od leta 1596. do 1597. na međimorju Nova zemlja zvanem sprevoditi morali. (Danica 1839:12–13)

Nad ovum razlučnum velikočum najdužšega dneva ali najdužše noći, kak nju zvezdoznanstveni-zemljemerni računi očituju, temelji se takaj ono starinsko obodvojega zemeljskoga poldobla razdelenje na tak zvana podneblja (*Clima*) kojeh nekoji zmed zemljopiscev 30, a nekoji drugi pak čisto 36 odlučuju. (Danica 1839:13)

²¹ U izvorniku je slovna pogreška. Trebalo bi pisati: *gospodin*.

²² U izvorniku je slovna pogreška. Trebalo bi pisati: *duhovnih*.

Zbog toga se je vre od negda celo naličje zemeljsko razdeljivalo na pet tak zvanah trakov ili pasov nebeskeh (*Zona*) koji pasi nebeski imenuju se od nekojeh drugem imenom: zemeljski potezaji. (Danica 1839:13)

Daljneši navuk od vinskoga pridelavanja

Ako se spomenuta gušča vu mošt pomeša, već razlučnih strankih (*heterogenea*) mošt vu se dobi i zato bolje kipi ili kvasi se, po tom jakost (*spiritus*) vinu skuha se. (Danica 1839:22)

Dežd vu sušca mesecu spravljen, dugo se držati more da se ne pohabi. Druga voda menje čista na brzom gnjilo kvasilo (*fermentationem putridam*) poprime i pohabi se. (Danica 1839:22)

Koj svoje zemlje dobro zamititi (*izarendirati*) hoče, naj je z lehka ili za malu cenu zamičuje. (Danica 1839:33)

Hasen stoprkov (Gartenrosen) (Danica 1839:39)

Žitkost ili tekoča (Flüssigkeit) za skončanje gusenice, mravceve i ostale kukceve (Danica 1839:40)

Ljilje (*lyilya nympfa, Puppe*) ne pregrizeju same kožu, nego ju delavni mravci pregrizeju. (Danica 1839:44)

Konstanc (*Constantius*) cesar takve liste koji su tužbe proti redovnikom vu sebi zadržavali i nje ozloglašovali, nije nigdar čteti hotel... (Danica 1839:76)

Poveda se da vu Kreti otoku (*insuli*) nikakveh kač i čemera nije. (Danica 1839:76)

Mešter pak i purgar, a jošče bolje gospon i časnik koj iz pera žive, ima celu bibliotheku (*knižnicu*) iliti po jednoga, ali više ormarov sameh knjig... (Danica 1839:77)

Danica 1840.

Ovde se mora spomenuti da zemlja primerom ovoga računstva bi morala biti zvršeno oblo ili kuglja zvršeno okrugla, onda da se niti na njevine prez toga nespazljivo i nam do sada jošče nezezvedeno zraivanje (*Abplattung*) ni pazilo. (Danica 1840:16)

... v mišljenju čez vsaki izvoljeni čipelj more potegnuti potez od severnoga proti južnomu vezu tekuči koj ne samo jednačinika, nego i vse ostale takaj jednakoširne okruge ravnovuglasto (*rechtwinkelig*) presekava. (Danica 1840:16)

Da se pako vsaki ovakov potez poldnevnik ili poldnevni potez ali polde-nešnji okrug (*circulus meridionalis, Mittagskreis*) oneh mest čez koja preha-đa zove, to je vre gore više spomenjeno... (Danica 1840:16–17)

Ako se pako od ovoga poldnevnoga poteza odide za polovicu zemeljskoga opsežja (*Erdumfang*), to je za 180 stupajev od ishoda proti zahodu ali od zahoda proti istoku, tak se nadojde na drugi poldnevni potez... (Danica 1840:17)

Vu takvem pripečenju morati je više tunj napraviti, voda z drugmi živo vordašiti, ak je moguće, friška voda nuter napustiti, zrak z kamenjem v ognju razbeljenem stenčati i vu gibanje postaviti i zadnjič iz jačmenovog slada (*Gerstenmalz*) i iz ovčjega lanja spečen kruh jošče topel po falacih nuter hitati. (Danica 1840:31)

Mehen, z kojem su livade ili senokoše zaraščene, moraš dati z železnemi zubačami ali pak z podoštrenum branum van zdrapati i onda po njih poštrovaši živoga vapna ali prežganoga pepela (*Potasche, cinis clavellatus*), one pako na kojeh si namislil sejati žitek ali pak kakve krmne stranjske trave kak su lucernsku detelju ali *Esparfett* itd., moraš najprvič dati odtratiniti (za taj posel potrebuju se po drugeh orsagih stanovite fele plugih zvani *Schneide-Hobel-Schälplflug*, za tem se ova tratina z vapnom ali gnjojom pomešana na kup zmeče i ostavi doklam čisto preprhne). (Danica 1840:50–51) Za živicu od 100 sežnjeva (*klaftrov*) dužine potrebno je 1200 gloveh grmekov pokehdob jedan od drugoga za pol cepeliša ili šest palcev na širokom stati mora. (Danica 1840:63)

Način slive sušiti za konfekt (zakusek) (Danica 1840:70)

Način loj za sveče pripraviti

Stenje predi kak se omačeju, dobro bi bilo omeknuti vu vojsku vu kojega malo kafre i olja bitnoga (*essential*) denjeno je bilo. (Danica 1840:71)

Onda ako hočeš da ti se svetile budu, namaži je z kakvem voščilom (*Wichse*). (Danica 1840:72)

Dene se k tegu, siru itd. nekuliko betev divje metice (*menta hirsuta, wilde Münze*) z listjem skupa ar ova duha je njim jako nepovoljna i beže pred njum. (Danica 1840:73)

Travu steničnjak (*gramen leporinum tremulum*) kuhaj i spiraj. (Danica 1840:74)

Kiti (Walfisch, balanca) z svojemi mlademi (Danica 1840:78)

Leto po Krištuševem narođenju 1177 je zezidan Monakov (*Monachium, München*) stolni varaš bavarske zemlje. (Danica 1840:98)

Danica 1841.

Iglobodci koji se ze svum silum opravomerniki (*Kleider-Ingenieur's*) zva-ti hoćeju, ispeljavati trsiju se da leto nije, kak zvezdari misliju, 12 mesecov neg 13 refov dugo. (Danica 1841:3)

Hydropim, iliti vodeni beteg, dobiju nekoje lepe koje ne budu hotele dobro doma čuvati. Ove iste opadneju vu *Lypothymiu*, iliti omilavicu, kad žalosu dobiju poštu da njihov dragi, z kojem su se ufale srečne postati, je kruha pogubil ali da vu skrovnem betegu postavljen teštament dela. *Palpitationem Cordis*, iliti *Herz-Klopfen*, kaj se po horvatski »naglo i jako srca treptanje i tučenje« reči more, čutili budeju vsi jako zaljubljeni. *Chiagru* iliti vuloge na rukah budeju imali skupci. (Danica 1841:7)

Koji ne budu hoteli prodečtvo i cirkvene navuke poslušati, očivesto znamenje bude da *Othalgju* imaju, iliti da je vuha boliju. *Retina*, iliti mrena na oku, naredi se onem zakonskem koji se nikak videti ne moreju. Na *Cardialgiu*, iliti na srca bol, budu se tužile one kavičarke (*Caffee-Schwestern*) kotereh dragi odideju za regimentom. Koji budeju imali zločestu vest ili *Conscientiu*, oni budu koliki podvrženi. (Danica 1841:8)

A kad gdo komu reče: *Redde, quod debes*, to je *plati kaj si dužen*, onda takvo-ga terjanoga na jeakrat²³ hudi kašel, ako mu se pak još k tomu z *eksekucijum*, iliti oglobum, zagrozi, *Catarrhus suffocativus*, iliti zadušnica pograbi. (Danica 1841:8)

Pokehdob su vre vezda mrazi prestali, tak se opekari (ciglar) na žurno delanje moraju opominjati. (Danica 1841:86)

...ako se na jednom četverovuglenosežnem prostoru (*Quadrat-Klafter*) na hađa do 15 cvetov, naj se mahom kosi ter za krmu posuši. (Danica 1841:90)

Pri Samojedih (*narod na severnem sveta kraju*) žena nigdar ne sme jesti z mužom, niti se muž zvun nekulikeh večerov z njum nigdar ne spomina. (Danica 1841:105)

Danica 1842.

Bavarski kralj (Bayern) (Kat. vere. stanuje vu stolnem kraljestva varašu Min-ku [*München*]) (Danica 1842:6)

Ovo kraljestvo ima takaj svoja naselišča (*Colonias*) vu drugeh sveta stranah, kakti vu Ameriki ima Grönlandiju, vre čisto pod severnem pasom ležeću... (Danica 1842:8)

Libek (Lübeck) slobodni varaš (Danica 1842:16)

²³ U izvorniku je slovna pogreška. Trebalo bi pisati: *jenkrat*.

Lukeski (Lucca) vojvoda (Danica 1842:16)

Vojska papinska broji 9300 gl. pešcev, zmed kojeh jesu 3 300 Švajceri, za-
tem 450 konjanikov, 100 jagarov na konjih, 800 topničarova, 1700 žandar-
mova (*Gendarmerie*)... (Danica 1842:20)

Eršekeskeh (metropolitskeh) i biškupskeh stolic je 705. (Danica 1842:20)

Vojska broji 21 560 pešcev, 3680 konjanikova i 2232 topčarova. Brodna vojska
(*Flotte, Classis*) broji 50 barkih, 2 velike ili *Linien-schiffe*, 4 *Fregatte* i 8 *Briggs*.
(Danica 1842:21)

Međimorja zelenoga predgorja (*Inseln des grünen Vorgebirges*) 10 vu broju
imaju skupa vzete 149 milj i 54 000 ljudih. (Danica 1842:22)

Prajski (Preußen) kralj (Danica 1842:23)

Rutenijanski (Reuß) Fürsti (Danica 1842:24)

Vu ovom kraljestvu jesu dva ognjobjljevni bregi, na tvrđini ili z ov kraj
morja vu Neapolitavskom Vezuvijuš, a na međimorju sicilijavnskem Etna
(Aetna). (Danica 1842:34)

Njegov bratič Ivan Draškovič, vumrl je leto 1610. kakti ban horvatski i voj-
ničkoga tolnačtva potpredsednik. Njegov sin Ivan vumrl je leto 1648. kakti
palatin, a ipak ovoga sin vumrl je leto 1687. kakti sudac kraljevskoga dvo-
ra (*Judex Curiae*) itd. (Danica 1842:44)

Knez Juraj, rođ. 31. velikom 1805. c. kr. komornik i potpukovnik (Oberstli-
eutenant) slavnoga slujnskoga regimenta... (Danica 1842:45)

Ima 343 fare, 608 radovnikova, 15 samostanov (*kloštrov*) reda svetoga Feren-
ca... (Danica 1842:52)

Banskeh odlučenj zapisnik (*Protocollista*) (Danica 1842:55)

Pismohranovnik orsački (*Archivarius*) (Danica 1842:56)

Otpravnik (*Expeditior*) (Danica 1842:56)

G. G. veliki i podžupani, kak i ostali poglavari slavneh županijah (*varmeđi-
jah*) vu Horvatskem i slavonskem kraljestvu. (Danica 1842:57)

... pri nas je bila lani tulika vručina kakve ovog stoletja jošce ni bilo, najvek-
ša pako žega je bila 18. dan srpna ar ov isti dan je toplomer (*thermometrum*)
vu senci do 26, a na suncu tja do 36 stupajev izlezal... (Danica 1842:65)

Ris (Tigris) (Danica 1842:89)

Vukodlak (Hyena) (Danica 1842:89)

Opeke (*ciglu*) i vapno žgi sada dok je vekša vručina ar tak pričuvaš drvih.
(Danica 1842:99)

Danica 1843.

Anhalt Kotenski (Anhalt-Köthen) (Danica 1843:XX)

Bavarski kralj (Bayern) (Danica 1843:XX)

Hasijanski izbornik (Hessen Kurhaus, Elector Hassiae) (Danica 1843:XXII)

Libek (Lübeck) slobodni varaš (Danica 1843:XXIV)

Lukeški (Lucca) vojvoda (Danica 1843:XXIV)

Švajcarska pukovščina (Schweizerische Eidgenossenschaft) (Danica 1843:XXVI-II)

Švajcarska Pukovščina je složena iz 22 držav koje se zoveju kantoni (*Kanton*)... (Danica 1843:XXVIII)

Posli pako na ovu celu med sobum zjedinjenu pukovščinu spadaju-
ći opravljaju se vu zboru koji se zovu »Tagsatzung« vre pako ov zbor z
kojem se poslaniki vseh oveh posebnih držav skuphađaju, drži se ali vu
Zürichskoj ali vu Lucernoskoj ali pak vu Bernskoj državi i zato se ove dr-
žave zoveju »predmetja« (*Vorrort*). Predsednik ovoga zbora je vsaki put
večnik (*Schultheitz*) ove države koja je predmestje... (Danica 1843:XXIX-
XXX)

Takaj duhana opkuhati i z njim polevati ali z prahom duhanskem po-
sipavati je jednakoga opravka. Poleva se pako z škropilnicum (*Brause*,
Spritzkanne). (Danica 1843:75)

Danica 1844.

Svečen (februar) mesec leta 1843. (Danica 1844:8)

Kit ili Balena (*Cete*) je najveksa morska riba. (Danica 1844:54)

Zlotulec (*Castoris*) je stanovita morska riba koja nemilo zavija i tuli. I koji
nju čuje zavijati, njemu skorašnju smrt znamenuje. (Danica 1844:54)

Slakoper (*Aegalus*) karvanom jajca tere i menjše ptice lovi z kojemi se hra-
ni. (Danica 1844:55)

Labud (*Cygnus*) z kem je stareši, z tem vugodneše popeva. (Danica 1844:55)

Štok egiptonski (*Ibis*) kad mu kaj fali i dobro si ne čuti, onda z kljunom
svoje telo odzada čisti (Danica 1844:55)

Struc (*Struthiocamelus*) zmed vseh ptičov vu telu je najjakši i najveksí. (Da-
nica 1844:55)

Slepovuš ili jutica kača (*Aspis*) je tak čemerna da koga ona vgrizne, takov
duže od četireh vur nemore živeti. (Danica 1844:56)

Bazilisk (*Basiliscus*) je jedna kruto čemerna kača i kralj nad kačami. (Dani-
ca 1844:56)

Danica 1845.

Ovde anda hoću spomenuti način po kojem se ova zla posleda koja otud izhađaju, moreju pomenjšati, najmre vzeme se na prah zribana hrđava hrastova kora, na prah stučeni črleni koren zvišča (*gentiana, Enzian*) i borovičnoga zrnja, od svakoga jeden funt, vse to se skup zmeša i da se vsaki dan vaskomu konju 2 lote vu vodi. (Danica 1845:101)

Danica 1846.

Nekoj pukovnik (Obrist) opita jednoč nekojega zemeljskoga gospona na kojega imanju jesu se nahađali njegve čete vojniki: »Kak se zadržavaju moji ljudi?« (Danica 1846:123)

Danica 1847.

On je najprvič imal volju k vojničkom stališu i vu ovem nakanenju je se bil otpravil na put vu Rim da bi vu plemenitu telesnu stražu (*guardia nobile*) Svetoga Oca pape Pijuša VII. bil prijet. (Danica 1847:109)

Vozna marha prigleda se poleg navade. Ostala marha krmi se zmir z lopušnjem, repnum cimum, z vsakojačkem korenjem, takaj z onem od đurđic rož (*Georgine* ili *Dahlien*), medtemtoga z suhum krmum pomešanem. (Danica 1847:144)

Takaj za zdravje pitancev hasni ako li se njim vsaki mesec po dva puti med sol stučen antimonium (po nemški *Spiessglas*, po horvatski čemerno steklo i dobiva se vu vračnicah i vu štacunih) zmeša... (Danica 1847:145)

Orsački i osobni valuvaši (*obligatorie*), menice, couponi, penezne assignacie, srečke od loterije i ostala pisma koja kakvu odlučenu glavicu vu sebi namenjuju, moraju se po zadobljnem službenem opsvedočenju od istinitoga zadržavanja valuvaneh stvari samo z pečatom izručitelja zapečatiti pokehdo pošta samo za očitovanu vrednost dobro stoji. (Danica 1847:165)

K vsakom pošiljanju vu zlatu ali srebru od 3 lotov težešemu mora se jošče jeden drugi natpis (*Fachbrief*) pridati i na njem zavjetek potpunoma i posebno očitovati. (Danica 1847:166)

... zvun toga mora se k vsakomu trhu od 3 lotov težešemu jošče jeden drugi natpisek (*deklaraciju*) pridati koj zadržava osobni natpisek prijematelja skupa z onem znamenjem koje se mora biti nahađa na trhu... (Danica 1847:166)

Danica (1849.)

Zatem vu razlučneh apoštolskeh namesničtvih (vikarijatumih) i pretpostavnicijah (perfekturih).... (Danica 1849:106)

Mudrost rukah isto iz kista (*Pinsel*) porađa? (Danica 1849:125)

Naravna spodoba z bojum (*farbum*) mu se daje... (Danica 1849:126)

Nemre nikaj drugo, nego slika (*Portrait*) biti. (Danica 1849:126)

Domitrovič je vu Marči poleg Ivaniča dal zezidati grčko-katolički samostan (*klošter*) pod imenom svetoga Baziluiša²⁴ iz dohodkov biškupskoga stola... (Danica 1849:128)

Vu zagrebečki stolni cirkvi je se prešesna leta nahađala glagolitička mešna knjiga koja morebiti sada je spravljena vu biškupski knjižarnici vu kojoj se takaj nahađa običajnik (*rituale*) glagolitički... (Danica 1849:131)

Ova pošta jemlje takaj vsaki dan jeden zaviljek (*Paket*) otud vu Pečuh. (Danica 1849:135)

Literatura

Borić, Marijana. 2011. Prosvjetiteljski rad Ignaca Kristijanovića. u Jembrih, Alojz (ur.) *Kajkavski u povijesnom i sadašnjem obzorju 3. Zbornik sa znanstvenih skupova Krapina 2010. i 2011.* Zabok: Hrvatska udruga »Muži zagorskoga srca«, 329–344.

Danica zagrebečka. 1834. – 1850. Zagreb: Franjo Župan.

Dukat, Vladoje. 1923. Iz povijesti hrvatskoga kalendara. *Narodna starina*, II, 15–38.

Dukat, Vladoje. 1925. Tomaša Mikloušića rad oko kalendara. *Nastavni vjesnik*, XXXIII, 194–200.

Fancev, Franjo. 1933. Dokumenti za naše podrijetlo hrvatskoga prepoređa (1790-1832). *Građa za povijest književnosti hrvatske* 12. Zagreb: JAZU.

Jembrih, Alojz. 2001. Ignac Kristijanović i njegovo mjesto u kajkavskom književno-jezičnom krugu 19. stoljeća. *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, 12/13, 227–243.

Kukuljević, Ivan. 1875. *Prinesci za povjest književnosti hrvatske.* *Arhiv za povjestnicu jugoslavensku*, 12, 51–110.

Jagić, Vatroslav. 1930. *Spomeni mojega života I.* Posebna izdanja. Knjiga LXXV. Beograd: Srpska kraljevska akademija.

Jarnević, Dragojla. 2000. *Dnevnik* (kritičko izdanje, ur. Irena Lukšić). Karlovac: Matica hrvatska.

²⁴ U izvorniku je slovna pogreška. Trebalo bi pisati: *Baziliiša*.

- Novak, Kristian. 2012. *Višejezičnost i kolektivni identiteti iliraca. Jezične biografije Dragojle Jarnević, Ljudevita Gaja i Ivana Kukuljevića Sakcinskoga*. Zagreb: Filozofski fakultet.
- Novak, Kristian. 2019. Primjena jezičnobiografske metode u povijesnoj sociolingvistici. Izlaganje na skupu Hrvatska jezična biografistika. Zagreb: Filozofski fakultet – HDPL.
- Šćukanec, Aleksandra. 2011. *Njemačko-hrvatski jezični dodiri u Gradišću*. Zagreb: Hrvatska matica iseljenika.
- Šojat, Olga. 1962. Život i rad Ignaca Kristijanovića. *Rad JAZU*, 11, 63–114.
- Šojat, Olga. 1968. Ignac Kristijanović i *Danica zagrebečka*. *Kaj*, 1/1, 11–27.
- Šojat, Olga. 1977. *Pregled hrvatske kajkavske književnosti od polovine 16. do polovine 19. stoljeća i jezično-grafijska borba uoči i za vrijeme ilirizma. Hrvatski kajkavski pisci I*. PSHK. Zagreb: Matica Hrvatska – Zora, 11–69.
- Štebih Golub, Barbara. 2015. Kajkavski hrvatski knježevni jezik u 19. stoljeću. Ur. Lisac, Josip; Ivo Pranjković; Marko Samardžija. *Povijest hrvatskoga jezika. 4. knjiga: 19. stoljeće*. Zagreb: Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti CROATICA, 113–158.
- Tkalčić, Ivan. (Iv. Tklč). 1884. *Pozor*, 14, 118, 21, V, str. 2.
- Trnski, Ivan. 1839/1901. Pismo Dragojli Jarnević datirano 26. 10. 1839. Ur. Šrepel, Milivoj. *Građa za povijest književnosti hrvatske 3*. Zagreb: JAZU, 178–185.
- Zečević, Divna. 1996. Pučko književno štivo u kajkavskim kalendarima. Ur. Jembrih, Alojz. *Kajkaviana Croatica. Hrvatska kajkavska riječ*. Zagreb – Donja Stubica: Družba hrvatskoga zmaja – Kajkaviana, 331–347.

Equivalent explanatory phrases in *Danica zagrebečka*

Abstract

The paper presents the phenomenon of inserting equivalent expressions from foreign languages, mostly Latin and German, into texts written in the Kajkavian literary language in the calendar *Danica zagrebečka*. The editor and author of most of the texts in that publication was Ignac Kristijanović, and the translated equivalent explanatory phrases were mostly enclosed in parentheses after the expression in the original language of the text. They were intended to provide readers with an understanding of lesser-known or unfamiliar terms. The introductory part of the paper presents the distribution, thematic focus and readership of the calendar from the end of the 17th century onwards. Equivalent explanatory phrases are presented as a typical phenomenon in nineteenth-century Croatian texts, first noticed in the texts of members of the Illyrian movement. Given the fact that they used a language that

was experiencing great lexical and lexical progress in their time, they needed to ensure an understanding of the newly coined terms they would use in their texts. The fact that equivalent explanatory phrases were frequently used in texts written in Kajkavian literary language as well, leads us to the conclusion that the phenomenon was not limited to Illyrian lexical innovations, i.e. that the sociolinguistic situation reached a stage where socially relevant topics were usually discussed in foreign languages. By excerpting material from the texts of *Danica* of Zagreb in the period from 1834 to 1849, 219 equivalent explanatory phrases were found, mostly Latin and German, and to a lesser extent expressions from other languages. The corpus was analysed based on several criteria: the frequency of their occurrence over time, the relationship between the reference language and the language of the explanatory equivalents, the extent to which explanatory notes appear as an integral part of the written text (to which Kajkavian terms are added in brackets), and the extent to which body text. Furthermore, the domains of lexicons in which explanatory words are most commonly used, the degree of morphosyntactic adaptability (i.e. whether the morphosyntactic form of the explanatory note follows the form of the term to which it refers) and the degree of morphosyntactic similarity (whether the equivalent belongs to the same word class etc.).

Ključne riječi: objasnidbenice; Ignac Kristijanović; višejezičnost; kajkavski književni jezik; latinski jezik; njemački jezik; *Danica zagrebečka*

Keywords: equivalent explanatory phrases; Ignac Kristijanović; multilingualism; Kajkavian literary language; Latin language; German language; *Danica zagrebečka*

